Nr. 48 November 2007

A Burgenlandi Magyar Kultúregyesület
tájékoztató lapja

Informationsblatt des
Burgenländisch-Ungarischen Kulturvereines

48. szám **2007. november**

ŐRSÉG

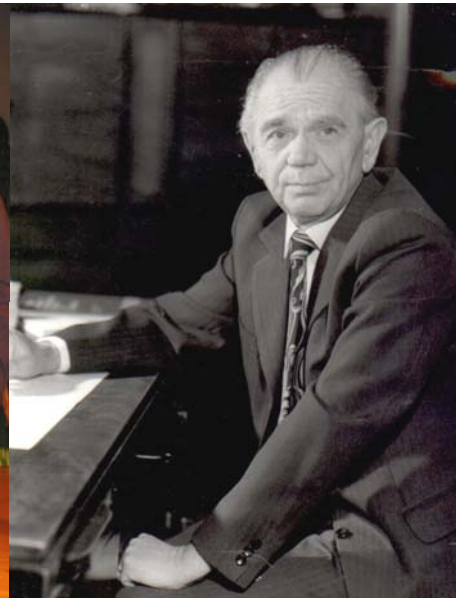

ŐRSÉG - DIE WART
NR. 48

A Burgenlandi Magyar Kultúregyesület tájékoztató lapja

Informationsblatt des Burgenländisch-Ungarischen Kulturvereines

Herausgeber / Kiadó:
Burgenländisch-Ungarischer Kulturverein / Burgenlandi Magyar Kultúregyesület
A-7400 Oberwart, Wiener Str. 47
Tel: +43-(0)3352-38489, Fax: +43-(0)3352-38643,
E-Mail: office@bukv.at
www.bukv.at

Redaktion / Szerkesztőség:
Burgenländisch-Ungarischer Kulturverein / Burgenlandi Magyar Kultúregyesület

Mitarbeiter / Munkatársak: dr.Auckenthaler Anita, Klenner Lívia, Racz András, Tóth Mária

Für den Inhalt verantwortlich / Felelős kiadó: DI Dr. Josef Plank, Obmann

Druck / Nyomda: Druckerei Schmidbauer, 7400 Oberwart, Wienerstr. 101

Die Vereinszeitschrift des Burgenländisch-Ungarischen Kulturvereines
ŐRSÉG - DIE WART
wird aus den Mitteln der Volksgruppenförderung des BKA finanziert
und kostenlos an Vereinsmitgliedern versandt.

TARTALOM INHALT

Előszó	**1**	**Vorwort**
Eseménynanaptár	**2**	**Veranstaltungskalender**
Dr. Galambos Ferenc Iréneuszra emlékezünk	**11**	Wir gedenken **Dr. Iräneus Galambos**
Imre Samu, nyelvész és nyelvjáráskutató	**32**	Der Dialektologe und Sprachwissenschaftler **Imre Samu**
100 éve született **Hajnal Anna**	**62**	Zum 100. Geburtstag von **Hajnal Anna**
Német nyelvű összefoglaló	**69**	**Deutschsprachige Zusammenfassung**

Kedves Olvasó!

Az Őrség e számában három neves, a burgenlandi magyarsághoz kötődő személyiségről emlékezünk meg.

Kiadványunk első részében a nemrég elhunyt bencés szerzetesről, dr. Galambos Iréneusz atyáról olvashatnak, aki több mint harminc éven keresztül volt plébános, tanár és a magyar kulturális rendezvények szervezője Burgenlandban. 1982 és 1999 között ő volt az *Őrség* főszerkesztője is. Bemutatjuk az atya mozgalmas, munkával teli életét, mindazt, amit a Burgenlandban töltött évek alatt a magyarságért tett. Az összeállítást személyes visszaemlékezésekkel zárjuk.

A füzet második részében Imre Samura, a 90 évvel ezelőtt Felsőőrben született nyelvészre, nyelvjáráskutatóra, a Magyar Nemzeti Akadémia rendes tagjára emlékezünk. Egyedülálló tudományos pályafutásának mindvégig fontos eleme volt szülővárosa és annak nyelvjárása. A budapesti Akadémiai Kiadó és Imre Samu lányai szíves hozzájárulásával részleteket közlünk a nyelvész magyarul illetve németül megjelent műveiből, *A felsőőri nyelvjárás* című monográfiából, a német nyelvű *Die Obere Wart* című könyvben megjelent értekezésből és a *Felsőőri tájszótárból*. A továbbiakban volt munkatársai és családtagjai emlékeznek Imre Samura.

Befejezésképp Tóth Mária írását közöljük az 1907-ben Gyepüfüzesen született Hajnal Anna költőnőről, aki élete nagy részét ugyan Budapesten töltötte, számos alkotásának témája mégis szülőfaluja és Dél-Burgenland csodálatos tájai.

Ezúton mondunk köszönetet beszélgetőpartnereinknek és mindazoknak, akik írásukkal hozzájárultak az Őrség megjelenéséhez.

Az olvasáshoz kellemes időtöltést kívánnak

a szerkesztők

Eseménynaptár

A 47. Őrség-szám megjelenése óta történtekről

2006. január 26. **Pedagógus Fórum**

Az év első találkozójára a BMKE felsőőri székházában került sor. A téma a horvát oktatási anyagok magyar adaptálásának lehetőségei ill. magyar munkalapok és segédeszközök készítése volt.

2006. január 28. **Református ifjúsági bál**

A felsőőri Drobits vendéglőben ismét megrendezték a hagyományos református ifjúsági bált. A nyitó tánc után a „Pannónia Express" együttes szórakoztatta a vendégeket.

2006. február 4. **Magyar bál Felsőpulyán**

A Közép-Burgenlandi Magyar Kultúregyesület magyar bált szervezett, aminek a Domschitz vendéglő adott otthont.

2006. február 23. **Idegen nyelvek versenye Felsőlövőn**

A Pedagógiai Intézet szervezésében 16. alkalommal került sor az idegen nyelvek, köztük a magyar nyelv versenyére. A megmérettetésen részt vettek a Felsőőri Kétnyelvű Gimnázium diákjai is. A díjakat többek között a Burgenlandi Magyar Kultúregyesület szponzorálta.

zes, also Kohfidisch. In wunderschönen Sprachbildern vermittelt sie uns ihre Kindheit in Kohfidisch. Vier Jahre später schreibt sie dazu noch ein unter dem Titel *Utószó,* also *Nachwort*, erschienenes Gedicht. Darin formuliert sie ihre große Sehnsucht nach ihrem Geburtsort.

Im Frühjahr des Jahres 1977 kehrt sie in Gedanken nochmals hierher zurück. Sie lässt uns die Wiesen von Kohfidisch durch einen Perlenvorhang aus Regen sehen, ohne zunächst den Namen des Ortes oder der Gegend zu nennen. Erst in der letzten Zeile schreibt sie den Namen ihres seit 1926 nie wieder gesehenen, geliebten Geburtsortes:

… mert általuk üzennek Füzesem alkonyi rózsákkal koszorús, almafás dombjai, kakukkfűs rétjei hogy még szeretnek.

Diese Zeilen gehören zu den letzten, die Hajnal Anna geschrieben hat.

Sie starb am 6. September 1977 in Budapest.

Kis Jenő és Tóth Mária írásaihoz tartozó irodalomjegyzék a szerkesztőségben hozzáférhető.

schreiber“); *„Dzsütök e pódba?“* („Kommt ihr ins Bad?“); *„No, akkor gëmá!“* (Nun, dann gehen wir!“); *„Abá, losz kejn, në bándzsd!“* („Aber lass es gehen, rühre es nicht an!“) usw. Diese angeführten Beispiele sollen zeigen, dass die Zweisprachigkeit solche „Substituierungen“ zu Tage bringt, besonders bei Menschen, die keinen Wert auf gepflegten sprachlichen Ausdruck legen. […]

DIE LITERATIN HAJNAL ANNA

Hajnal Anna wurde am 1. Februar 1907 in Kohfidisch geboren. Ihre Schullaufbahn absolvierte sie in Pinkafeld und Szombathely. 1926 übersiedelte sie mit ihrer Familie nach Budapest. Dort arbeitete sie zunächst als Privatlehrerin. Im Jahre 1937 heiratete sie den Schriftsteller, Kritiker und Musikwissenschafter Keszi Imre.

Ihre literarische Laufbahn begann im Dezember 1933, als in der Literaturzeitschrift *Nyugat* erstmals eines ihrer Gedichte publiziert wurde. Sie zählt zur dritten Generation dieser Zeitschrift, die seit ihrer Gründung einer der wichtigsten Kristallisationspunkte der modernen ungarischen Literatur war.

In den Jahren 1937-38 gab sie gemeinsam mit Trencsényi Waldapfel Imre die Literaturzeitschrift *Die Argonauten* heraus. Hajnal Anna arbeitete aber auch als Lektorin und Übersetzerin. Als solche widmete sie sich in erster Linie der englischen Literatur und übersetzte Werke von Breton, Blake, Burns, Lear und Swinburne.

Von 1935 an veröffentlichte sie fünfzehn Gedichtbände. Für ihr Schaffen erhielt sie 1947 den Baumgarten - Preis und 1966 den József Attila-Preis.

Ihre Dichtung ist einerseits von antiken Mustern geprägt, andererseits ist sie durchaus auch von der Dichtkunst Berzsenyi Dániels geprägt. In ihren Werken spielen Motive aus der Natur, wie zum Beispiel Pflanzen, Tiere und Landschaften, eine große Rolle.

Wichtig war ihr aber auch immer ihre Herkunft. In zahlreichen Gedichten beschreibt sie die Schönheit der Landschaft rund um Kohfidisch und ihre Sehnsucht nach diesem Flecken Erde. Eine im Jahr 1948 erschienene epische Dichtung trägt sogar den Titel *Gyepüfü-*

2006. március 3. **Éves taggyűlés**

A BMKE székházában megrendezett taggyűlésen dr. Plank József elnök beszámolt az egyesület 2005-ös tevékenységéről és jövőbeli terveiről.

2006. március 5. **Táncház Cinfalván**

A BMKE északi csoportja, a Magyar Kultúra Baráti Köre táncházat rendezett. A Rojtos zenekar muzsikált, Török Sándor és Bors Erika pedig a tánclépésekkel ismertette meg az érdeklődőket.

2006. március 12. **Március 15-i megemlékezés**

Az Ausztriai Független Magyar Kultúregyesületek Csúcsszervezete március 12-én megemlékezést tartott Miklósfalván az 1848-49-es magyar forradalom és szabadságharc évfordulója alkalmából. Steip Ferenc elnök köszöntője és a koszorúzás után kulturális program várta az érdeklődőket. A műsorban fellépett az Őriszigeti Magyar Néptáncegyüttes, a bécsi Délibáb és Szivárvány Néptánccsoportok, a Bécsi Magyar Munkásegyesület gyerekszínjátszói valamint a miklósfalvi néptáncegyüttes.

2006. március 18-19. és 25-26. **„Borúra derü”**

A Felsőőri Református Ifjúsági Olvasókör színjátszó csoportja ebben az évben Herényi Bendly János népszínművét mutatta be. A hagyományokhoz híven négy előadást

tartottak nagy sikerrel a felsőőri református egyházterem színpadán.

2006. március 23. **Pedagógus Fórum**

A fórum tagjai márciusi továbbképzésüket a Harácsonyi Általános Iskolában tartották, ahol betekintést kaptak az intézmény magyar nyelv oktatásába. A megbeszélést megelőzően Tóth Mária tanárnő bemutató órát tartott.

2006. március 24. **Nádasdy-huszárok**

A huszárok történetéről és a sikeresen működő hagyományőrző egyesület tevékenységéről tartott előadást Baliko Emmerich, a burgenlandi Nádasdy-huszárok vezetője a BMKE felsőőri székházában. Az előadást kivetített fényképek, térképek és kiállított tárgyi eszközök színesítették. A terem falait az előadó saját, szintén huszárokat ábrázoló festményei díszítették.

2006. április 15. **Tojásírás Alsóőrött**

Nagyszombaton negyedik alkalommal hívta meg az alsóőri Virgonc táncegyüttes az érdeklődő gyerekeket és szülőket a hagyományos tojásírásra. A kíváncsiak az alsóőri Öreg Iskolában sajátíthatták el az ősi technikát.

2006. április 17. **Húsvéti kirándulás**

A BMKE északi csoportja, a Magyar Kultúra Baráti Köre kirándulást szervezett húsvét hétfőn Kőszegre. A résztvevők megismerkedtek a palóc népszokásokkal, a népviselettel és ebédre palóc étellel kínálták meg őket. A gyerekek kézműves műhelyben próbálkoztak a tojásírással. A Nógrád Táncegyüttes és népzenei koncert szórakoztatta a közönséget, majd táncházba invitálták az érdeklődőket.

nen diese Endungen *-li, -ni* streng deskriptiv schon als suffixartige Elemente angesehen werden.

Der Wortschatz

In den letzten vier Jahrzehnten traten im Gebrauch der ungarischen und deutschen Sprache in der Oberen Wart bedeutende Änderungen auf. Zu Beginn der dreißiger Jahre war der Großteil der Oberwarter ungarisch sprechenden Bevölkerung Bauern. Von der älteren Generation sprachen die Männer kaum deutsch, die Frauen jedoch nicht. Die Männer der mittleren Altersschicht sprachen leidlich deutsch, lesen und schreiben konnten sie aber kaum. Die jüngere Generation, die schon die österreichische Volksschule besuchte, konnte auch schon deutsch schreiben. Die Familiensprache war aber nach wie vor ungarisch. Im Oberwarter „fűszög", wo ich selbst aufgewachsen bin, hörte man auf der Straße kaum Deutsch.

Heute spricht, liest und schreibt sogar die ältere Generation ziemlich gut Deutsch. Der Großteil der Jugend spricht eher Deutsch, mehr oder weniger können sie aber auch ungarisch. In vielen Familien werden beide Sprachen verwendet. Das Vordringen der deutschen Sprache hat meines Erachtens folgende Gründe. Die bäuerliche Lebensform wird durch die fortschreitende Industrialisierung in den Hintergrund gedrängt. Es gibt keine ungarischsprachigen Kindergärten. In den Pflichtschulen wird Ungarisch nur als Freifach angeboten. Von diesem Angebot machen nicht einmal alle Kinder ungarischer Abstammung Gebrauch. Nicht zu übersehen ist die Tatsache, dass sich durch die Entwicklung die Notwendigkeit ergeben hat, verschiedene Ausdrücke der deutschen Sprache zu entnehmen. So ist es nicht übertrieben, wenn ich behaupte, dass beinahe jedes deutsche Wort mit ungarischen Suffixen versehen in die ungarische Umgangssprache aufgenommen werden kann. Nicht selten sind Sätze solcher Art zu hören: *„Jeveszëtt e fülfédrem"* („Mein Füllhalter ist verloren gegangen"); *„Vëdzsië nekëm is ëdzs ájnzoccot e khuglsrájbëromba"* („Kaufe auch mir einen Einsatz in meinen Kugel-

kirchlicher Hinsicht zum Bereich Vasvár (eventuell von Szombathely). Das evangelisch-lutherische Siget in der Wart gehörte dagegen in den Bereich der größeren lutherischen Siedlungen von Nordwest-Transdanubien (z. B. Csepreg). Und für diese ist die allgemeine *l*-Lautung charakteristisch. [...]

Die Wortbildung

Eine Darstellung des Suffixsystems im Dialekt der Oberen Wart findet sich in meiner Monografie *A felsőőri nyelvjárás*, S. 75-78. Daraus möchte ich folgende Beispiele herausgreifen:

a) Anstelle des gemeinsprachlichen *-dos/-des/-dös* ist eher das Suffix *-doz/-döz* gebräuchlich: *fogdoz, kabdoz, rugdoz, köbdöz, lögdöz* usw. Ähnlicherweise *futkoz* anstatt *futkos*.

b) Eine von der Gemeinsprache abweichende Form zeigen die Suffixelemente folgender Ableitungen: *ádigál* (=álldogál), *űdögel* (=üldögél), *huzigál* (=huzkod), *dugiszál* (=dugdos) *törgel* (=tördel).

c) Anstelle des gemeinsprachlichen Kausativsuffixes *-tat/-tet* erscheint im Dialekt in gewissen Ableitungen *-at/-et: kopogat, ropogat, külocsogat* usw.

d) Vor drei bis vier Jahrzehnten waren die in der Gemeinsprache üblichen Ableitungen *-ka/-ke* für Koseformen der Taufnamen noch nicht üblich. Dafür wurde das Attribut *kis* (=klein) dem Namen beigefügt: Z. B.: *kis Juli, kis Örzsi, kis Iza, kis Mili, kis Sándi, kis Lajcsi* usw. Heute haben sich schon die Formen *Juliska, Örzsike, Sanyika* durchgesetzt.

e) Der ungarische Dialekt der Oberen Wart weist natürlich viele deutsche Lehnwörter auf. Die meisten dieser Wörter erhalten das Suffix *-l,* z. B.: *abriktul* „abrichten“, *bincsül* „wünschen“, *foarul* „fahren“, *pittül* „bitten“, *puccul* „putzen“, *roacul* „reizen“, *rompul* „rumpeln“, *sáccul* „schätzen“, *spoarul* „sparen“, *strabáncul* „strabanzen“, *troccsul* „tratschen“ usw.

Hauptwörter nehmen sehr oft die Endungen *-li/-ni* an: *békli ~ békni* „Wecken“, *flëkkëli* „Fleckerl“, *hëccsëlli* „Hetscherl“, *pëkkëlli* „Becher“, *pitli* „Büttel“, *rëntni* „Rente“, *zokkëlli ~ szokkëlli* „Sockerl“, *vinkli* „Winkel“ usw. So kön-

2006. április 21. **Irodanyitó Kismartonban**

Ünnepélyes keretek közt átadták a Burgenlandi Magyar Kultúregyesület új kirendeltségét a kismartoni „Technologiezentrum” épületében. A meghívott vendégek között voltak az osztrák pártok tartományi képviselői is, valamint a BMKE elnöke, vezetősége és tagjai. Az ünnepélyes köszöntők után az egyesület kórusa, tánccsoportjai és a kismartoni járás legfiatalabbjai léptek fel zenés műsorukkal.

2006. április 23. **Táncház Cinfalván**

A Magyar Kultúra Baráti Köre, a BMKE északi csoportja megismételte sikeres márciusi táncházát.

2006. április 26. **Pedagógus Fórum**

A fórum áprilisi találkozóján Blaskó Katalint, a bécsi egyetem volt lektorát látta vendégül a BMKE. A nyelvtanár az általa készített alsó-ausztriai, ún. USIS-projekt keretében használatos tananyagot mutatta be burgenlandi kollégáinak. A tananyag, a könyv és az interaktív feladatsor kezdők számára készült. Címe: Vigyázz, kész, rajt, tűz!

2006. május 6. **Kiállítás Alsóőrben**

„Távol és közel” címmel kiállítás nyílt Szirányi István grafikáiból az alsóőri Öreg Iskolában. A tárlatot

Kelemen László köszöntője után Zalán Tibor, a Magyar Köztársaság Érdemkeresztjével kitűntetett művész nyitotta meg.

2006. május 19. **Tarka zenés est**

A BMKE meghívására ismét Felsőőrre látogatott művésztársaival Váradi Katalin, a Miskolci Nemzeti Színház karmestere. A gondosan összeállított program és az előadók, Eperjesi Erika, Rozsos István, Bozsó József és Teremi Trixi tudása jó hangulatú, kellemes estét szerzett a Felsőőrről, Alsóőrről, Őriszigetről és Felsőpulyáról érkezett közönségnek.

2006. május 31. **Pedagógus Fórum**

A rendezvény vendége ismételten Blaskó Katalin volt. Előadásának témája ezúttal magyar gyermekversek és énekek didaktizálása volt a Napocska gyermekújságban megjelent versek alapján.

2006. június 5. **Őrvidéki mulatság**

A „Rőke" régebben Felsőőr legkedveltebb társas összejövetelei közé tartozott. Ennek a hagyománynak a felelevenítése volt a célja a BMKE pünkösd hétfői rendezvényének. Az Őriszigeti Magyar Népctáncegyüttes a Jurta zenekar kíséretével látványos bemutatót tartott, majd a Spectrum zenekar szórakoztatta a vendégeket.

10 Morpheme *j*-Lautung, einschließlich der erwähnten zwei Verbindungen vom Typ *l* + *j*. 28 Morpheme haben *l*-Lautung, beide Varianten sind bei einem Morphem gebräuchlich. Bei 4 Morphemen sind in der einen Mundart beide Varianten bekannt, in der anderen nur eine. Nur in 3 Morphemen *(bagoly, Károly, polyva)* zeigt sich in der *j*-Lautung und *l*-Lautung ein Unterschied.

Aufgrund dieser Angaben besteht kein Zweifel, dass die Mundart der Oberen Wart vom Dialekt der Umgebung von Pápa beeinflusst wurde. Eine ähnliche genetische Beeinflussung kann unter den anderen ungarischen Dialekten nicht nachgewiesen werden.

In Pápa bestand seit 1531 eine protestantische Schule. Diese hatte schon 1585 kalvinische Ausrichtung und ein eigenes Statut. Sie trug den Namen „alma mater" und hatte sich einen Rang unter den reformierten Schulen Transdanubiens erworben. Im 17. Jahrhundert nahm ihre Bedeutung zu. So ist es wahrscheinlich, dass der damalige Dialekt der Umgebung von Pápa Norm für die kalvinische Gemeinsprache dieser Region wurde. Die hier studierenden Schüler eigneten sich diese Sprachvariante an und gebrauchten sie auch nach Verlassen der Schule.

Gegen Ende des 16. Jahrhunderts hat Oberwart bereits einen reformierten Pfarrer, und aus dem Jahre 1655 ist auch der Name eines reformierten Schulmeisters bekannt. Das Ansehen der Oberwarter reformierten Kirchengemeinde und deren Schule ist auch daraus ersichtlich, dass die Ständeversammlung 1681 Oberwart zum reformierten Artikularort für das ganze Komitat Vas bestimmte. Ein bedeutender Teil der Oberwarter reformierten Prediger und Schulmeister wurde wahrscheinlich in er Schule von Pápa ausgebildet, obwohl näheres Beweismaterial für diese Behauptung fehlt. Dort hatten sie sich die bereits erwähnte, in der Umgebung von Pápa entstandene Sprachnorm und die Art der *l*-und *j*-Lautung angeeignet.

Durch diese Annahme kann der sprachliche Unterschied zwischen Reformierten, Katholiken und Lutheranern im Dialekt der Oberen Wart erklärt werden. Unterwart gehörte in

garn in Oberwart gehört zur vorerwähnten Gruppe c). Das heißt, hier erscheint *l* anstelle von allen ursprünglichen *ly*-Lauten: *bival, csoroszla, gombolag, guola, gömbölü, illen, kálha, királ, kölök, lik* (= lyuk), *ollan pëlva, petrëzselëm, selëm* usw. Sogar auch anstelle der Lautverbindung l + j ist *ll* zu finden: Statt *alja, beljebb, hallja, üljön* wird *alla, bellebb, halla, üllön* usw. gesprochen.

Dagegen ist die Sprache der Oberwarter Reformierten in dieser Hinsicht der vorerwähnten Gruppe d) einzureihen, das heißt, in einigen Wörtern hat sich *l*, in anderen wiederum *j* ausgeprägt. Zum Beispiel: *csoroszla, gombolag, gömbölü, kölök, lik, pëlva, petrëzselëm, selëm*, dagegen: *bivaj, guoja, ijjen, kájha, kiráj, ojjan,* beziehungsweise *ajja, bejjebb, hajja, üjjön* usw. Diese Abweichung kann nicht allein aus sprachgeschichtlichen oder sprachgeografischen Gründen erklärt werden. Die ungarischen Linguisten waren lange Zeit hindurch nicht imstande, eine ausreichende Erklärung für diese Erscheinung zu finden.

Ich selbst versuchte, die Frage kulturgeschichtlich zu klären. Ausgehend von der Tatsache, dass dieser Unterschied zwar die Sprache der Oberwarter reformierten Ungarn kennzeichnet, nicht aber die des römisch-katholischen und evangelisch-lutherischen ungarischsprechenden Bevölkerungsanteils. Dies vor Augen habe ich die Oberwarter Mundart aufgrund des Atlasses der Ungarischen Dialekte mit der Mundart in der Umgebung der Stadt Pápa (Ungarn) verglichen. Diese Mundart gehört zum oben erwähnten Typ d) und befindet sich an dessen westlichem Rand. Meine Wahl fiel deswegen auf Pápa, weil diese Stadt in der Zeit des Lautwandels von *ly : l ~ j* (also von der Mitte des 16. Jahrhunderts) das geistige Zentrum der Kalviner in Transdanubien war.

Von beiden Mundarten habe ich insgesamt 46 Morpheme verglichen, indem ich die substantivischen Formen vom Typ *alja* („der untere Teil von etwas”) und die verbalen Formen vom Typ *üljön* („er soll sitzen bzw. er soll sich setzen”) als je ein Morphem behandelte. Das Ergebnis war folgendes: In beiden Mundarten haben dieselben

2006. június 30. **Színházlátogatás Sopronban**

A BMKE buszos színházlátogatást szervezett a Soproni Petőfi Színházba, ahol Eisemann-Szilágyi „Zsákbamacska” című zenés vígjátékát tekintették meg.

2006. július 4-13. **Balatoni nyelvtábor**

Negyvenegy burgenlandi diák töltötte a szünidő első heteit Siófokon, a Burgenlandi Magyar Kultúregyesület által szervezett nyelvi táborban. Burgenlandi és magyarországi pedagógusok vezették a nyelvi foglalkozásokat, szervezték a vetélkedőket, sport versenyeket és felügyelték a fürdőzést.

2006. július. 16. **Kiállítás Alsóőrben**

Hunyadi László marosvásárhelyi szobrászművész kiállítását tekinthették meg az érdeklődők július 16. és augusztus 31. között az alsóőri Öreg Iskola épületében.

2006. augusztus 5. **Bográcsgulyásfőzés Alsóőrött**

A Virgonc néptánccsoport és a BMKE bográcsgulyás főzésre invitálta az érdeklődőket az alsóőri Öreg Iskolába. Zenélt a Regős együttes.

2006. augusztus 28. - szeptember 1. **Nyári nyelvtábor Felsőőrött**

A szünidő utolsó hetében magyar nyelvtanfolyamot tartottak diákok számára a BMKE felsőőri székházában. A rendezvény célja az iskolában tanultak elmélyítése, ismétlése, a beszédkészség fejlesztése és a kiejtés gyakorlása, laza, játékos keretek között.

2006. szeptember 23. **Magyar bál**

A Burgenlandi Magyar Kultúregyesület északi csoportja, a Magyar Kultúra Baráti Köre bált rendezett a nagymartoni kultúrházban. A nyitó tánc és a hivatalos köszöntők után a Spectrum együttes, az Őriszigeti Magyar Néptánccsoport és a Kincső Táncegyüttes szórakoztatta a vendégeket.

2006. szeptember 25. **Pedagógus Fórum**

A fórum tagjai az egyesület székházában tartották a tanév első összejövetelét. „A kétnyelvű oktatás jövője Európában - Kétnyelvűség, többnyelvűség az óvodában és az iskolában" címmel dr. Georg Gombos, a klagenfurti egyetem professzora tartott előadást. A találkozó második felében a jelenlevők új tankönyveket, taneszközöket és egyéb segédeszközöket ismerhettek meg.

2006. október 7. **Rendkívüli történelemóra Alsóőrben**

Dr. Radics Jenőné az 1956-os magyarországi forradalomról és annak előzményeiről tartott előadást az alsóőri Öreg Iskolában. A közel kétórás megemlékezésen szavalatok és a menekülők sorsát bemutató népdalok is elhangzottak. A megemlékezés után az Umiz vendégül látta a megjelenteket.

2006. november 10. **Őrségi Fantázia**

Takács Jenő híres magyar zeneszerző halálának első évfordulójára a BMKE és a KIBu (Burgenlandi Zeneszerzők és Előadóművészek Egyesülete) emlékkoncertet szervezett. Az emlékest, amelynek a felsőőri Városháza

phthongen *uo, ië* gegenüber nur in gewissen Wörtern. Dies ist in den übrigen ungarischen Dialekten nicht üblich. [...]

Am sichersten erkennt man einen „Oberwarter Ungarn" daran, dass er anstelle des gemeinsprachlichen Lautes *ty* einen *cs*-Laut, anstelle von *gy* einen *dzs*-Laut spricht. Die Wörter *kutya, bátyám, ágy, gyerek, gyertya* lauten also: *kucsa, bácsám, ádzs, dzserëk, dzsërcsa.*

Diese erwähnten Eigenheiten der Aussprache waren in der Oberwarter Mundart vor drei-vier Jahrzehnten noch ganz allgemein, die Laute *ty* und *gy* waren nicht einmal bekannt. Diese Aussprache hat sich in Oberwart bis heute erhalten, in den anderen beiden Gemeinden ist sie dagegen völlig unbekannt, obwohl es keinen Zweifel gibt, dass es sich hiebei um eine sehr alte Form der Aussprache handelt. Diese Sonderform der Aussprache findet sich heute außerdem noch in ungarischen Sprachinseln östlich der Karpaten inmitten rumänisch sprechender Bevölkerung. [...]

In der alten ungarischen Sprache gab es auch einen sogenannten palatalen *l*-Laut (lautschriftlich *ly*). Dieser Laut zeigt – auch geografisch ziemlich gut abgrenzbar – folgende Entwicklungsstufen:

a) Die ursprünglich palatale Aussprache ist erhalten geblieben (hauptsächlich im nördlichen Teil des ungarischen Sprachgebietes).

b) Das ursprüngliche *ly* wurde zu *j* (in der östlichen Hälfte des ungarischen Sprachgebietes: diese Form weist auch die Gemeinsprache auf. Auch in der heutigen Orthographie wird das Zeichen *ly* verwendet. Der Laut *j* hat also zwei Zeichen: *j* und *ly*).

c) Das ursprüngliche *ly* verwandelte sich in *l* (im westlichen Teil des ungarischen Sprachraumes).

d) Wechselnde Verwendung von *l*- und *j*- in der Weise, dass in einzelnen Wörtern sich die eine Form und in anderen die zweite Form einbürgerte. Dies erfolgte in den bisher nicht erwähnten Gebieten in der Weise, dass von Westen nach Osten die Wörter mit *l* zugunsten der *j*-Form abnehmen.

Der Dialekt der Oberen Wart ist in dieser Hinsicht nicht einheitlich. Unterwart, Siget in der Wart und sogar die Sprache der römisch-katholischen Un-

kurze:

u	*ü*	*i*
o	*ö*	*ë*
a		*e (ëe)*

lange:

ú	*ű*	*í*
uo (ó)	*üö*	*ië (é)*
á		

Das System der kurzen Konsonanten ist:

	ny		*n*	*m*
k/g	*ty/gy*		*t/d*	*p/b*
		cs/dzs	*c/dz*	
h	*j*	*s/sz*	*sz/z*	*f/v*
			l	
			r	

Alle kurzen Konsonanten können auch verdoppelt werden, z. B.: *bb, rr*. Im Falle von Lautzeichen, die aus zwei Buchstaben bestehen, wird der Erste verdoppelt, z.B.: *ggy, ccs;* ähnlicherweise: *ddzs*.
Dieses Lautsystem ist im Wesentlichen mit den Lautsystemen der westungarischen Dialekte identisch und weicht nur in wenigen Punkten vom Lautsystem der ungarischen Gemeinsprache ab.
Der Dialekt der Oberen Wart kennt zwei *e*-Laute: den offenen *e*-Laut (Zeichen: *e*) und den geschlossenen *e*-Laut (Zeichen: *ë*); z.B.: *embër, ëszik, feketë, dëcembër*. Die Lautfarbe des *e* entspricht etwa dem *e* im deutschen Wort *gern*. Die Lautfarbe des *ë* ist um eine Nuance heller als das *e* im deutschen Wort *Bett*.
Anstelle der langen Vokale mittlerer Zungenstellung (*ó, ő, é*) sind im Dialekt der Oberen Wart im allgemeinen Diphtonge vom Typ *uo, üö, ië* zu hören: anstatt *jó, ősz, kéz* erscheinen die Formen *juo, üösz, kiëz.*
In gewissen Wörtern - hauptsächlich in deutschen Lehnwörtern - finden sich die Laute *ó* und *é* häufig, z.B.: *cótli* „Zottel“, *fódër* „Vater“, *hódëllump* „Haderlump“, *lógër* „Lager“, *Pródër* „Brader“ (Familienname), *szótlër* „Sattler“, *trójtli* „Trottel“, *bédër* „Gewitter“, *fédër* „Feder“, *kégli ~ khégli* „Kegelspiel“, *plé* „Blech“, *sékli* „Schecke“ (Kuh) usw.
Die Aussprache von *uo:ó, ië:é* kann auch in anderen ungarischen Dialekten auftreten, aber die beiden Aussprachen sind immer ungebundene Varianten voneinander. Im Dialekt der Oberen Wart erscheinen die Monophthonge *ó, é* den Di-

adott otthont, egyben az Őrségi Fantázia nevű burgenlandi magyar zenei együttes premierje is volt.

2006. november 11. **A Magyar Intézet XVIII. konferenciája**
„`56 - Kortanúk emlékeznek...” címmel az 1956-os magyarországi forradalomról emlékeztek meg a Magyar Intézet szimpóziumának résztvevői a BMKE felsőőri székházában. Otto Pammer „Ungarns Sehnsucht nach Freiheit” című filmjének bemutatóját kerekasztal-beszélgetés követte, melyet Baumgartner Gerhard történész vezetett.

2006. november 21. **Pedagógus Fórum**
Az év utolsó találkozójának első felében Tóth Mária bemutatta a Kiliki című, 7-11 éves korosztálynak szánt, kezdő szintű oktatócsomagot. A fórum másik témája is a

tanítási órához kapcsolódott: nyelvi játékok a magyar nyelvoktatásban.

2006. november 30. **Versmondó verseny**

Kányádi Sándor szavaival „A vers az, amit mondani kell…” hirdetett versmondó versenyt a Burgenlandi Magyar Kultúregyesület. A felsőőri Református Egyház dísztermében megrendezett versenyen 80 diák vett részt.

2006. december 12. „**Képzelt riport egy amerikai popfesztiválról”**

A BMKE színjátszó csoportja a musical két évvel ezelőtti sikerén felbuzdulva újra műsorra tűzte a produkciót. A bemutatóra a Felsőőri Református Egyház dísztermében került sor.

Konjugation), weiterhin auf dem Gebiet des Wortgebrauches. Dementsprechend werde ich mich mit diesen Kategorien der Sprache befassen, jedoch nur die wichtigeren Eigenheiten hervorheben.

Die behandelten mundartlichen Angaben bzw. Belege werden – der allgemeinen dialektologischen Praxis entsprechend – nicht nach der Orthografie der ungarischen Schriftsprache, sondern nach der örtlichen Aussprache in ungarischer phonetischer Schrift angegeben.

Bei der Behandlung der lautlichen und der grammatikalischen Fragen gebe ich die deutsche Bedeutung der einzelnen ungarischen Wörter im Allgemeinen nicht an. Hier dienen die Beispiele in erster Reihe zur Illustration der einzelnen behandelten Fragen. Da ich mir die Anführung des gesamten Materials nicht zum Ziel setzen konnte, sind die konkreten Beispiele zufällig gewählt. Zum Verständnis einer lautlichen Erscheinung spielt die Bedeutung des Wortes ja keine Rolle.

Von diesem Verfahren weiche ich nur dann ab, wenn der mundartliche Beleg in seiner Lautgestalt so sehr von der gemeinsprachlichen Form abweicht, dass sein sofortiges Erfassen auch für den Leser mit ungarischen Sprachkenntnissen problematisch erscheint.

Fragen zur Lautlehre

In diesem Kapitel wird das Lautsystem des Dialekts dargestellt. Zunächst erwähne ich jene selbständigen lautlichen Mittel (Phoneme), die in diesem Dialekt am Aufbau und an der Unterscheidung der einzelnen Wörter und Suffixe teilhaben und auf diese Weise eine bedeutungsdifferenzierende Rolle spielen. Ferner behandle ich die wichtigsten lautlichen Eigenheiten, in welchen sich der Dialekt der Oberen Wart von der ungarischen Gemeinsprache und zum Teil sogar von den übrigen Dialekten Westungarns unterscheidet.

Der Dialekt kennt folgende Vokalphoneme:

[5]Die Bibliografie der Mundart in der Umgebung von Oberwart bis zum Jahre 1949 ist zu finden in: *Benkő Lóránd és Lőrincze Lajos: Magyar nyelvjárási bibliográfia* (Ungarische Mundartenbibliografie) (1817-1949), Budapest 1961

Mundart der Oberen Wart viele alte Eigenheiten der ungarischen Sprache beibehalten hat, aber auch eine eigenartige Sprachentwicklung nahm.

Obwohl die drei erwähnten Gemeinden nur wenige Kilometer voneinander entfernt sind und keinerlei größere Bevölkerungsbewegungen zu beobachten waren, ist die ungarische Mundart in diesen drei Gemeinden nicht einheitlich. Es sind sogar einige sehr charakteristische, auch für Nicht-Fachleute gut wahrnehmbare Unterschiede zu beobachten, hauptsächlich auf dem Gebiet der Aussprache. Diese Eigenheiten sind aber zweifellos sehr alte Spezifika der ungarischen Sprache. Diese ungewöhnliche Tatsache bereitete den ungarischen Linguisten schon viel Kopfzerbrechen. Es ist ihnen aber bis zum heutigen Tag nicht gelungen, eine zufriedenstellende Antwort zu finden. Die Mundarten der drei Gemeinden weisen trotz der vorhandenen charakteristischen Unterschiede natürlich auch sehr viele Ähnlichkeiten auf.

Meiner vorliegenden Beschreibung liegt die Mundart von Oberwart zu Grunde. Dies hat mehrere Ursachen: ich bin aus Oberwart gebürtig und habe engen Kontakt mit dieser Stadt. Meine Verwandtschaft lebt hier und spricht diese ungarische Mundart. Dadurch verfüge ich über ein reiches, selbst gesammeltes Material. Über Einzelfragen der Mundart habe ich Abhandlungen verfasst, auch habe ich eine zusammenfassende Monografie geschrieben.[3] Ein Dialektwörterbuch dieser Mundart ist ebenfalls erschienen.[4]

Aus den beiden anderen Gemeinden steht weniger umfangreiches Material zur Verfügung, lediglich 1500 Belege, die ich mit einem Mitarbeiter des ungarischen Instituts für Sprachwissenschaft, Lajos Lőrincze, für den *Atlas der Ungarischen Dialekte* im Jahr 1964 gesammelt habe.[5]

Die ungarischen Dialekte differenzieren sich in Bezug auf die Lautlehre, hinsichtlich der Aussprache, ferner in der Grammatik (Deklination und

[3] *Imre Samu: A felsőőri nyelvjárás* (Die Oberwarter Mundart), Budapest 1971, *Nyelvtudományi Értekezések* 72. sz. 102

[4] *Imre Samu: Felsőőri tájszótár* (Oberwarter Dialektwörterbuch), Budapest 1973, 174

DR. GALAMBOS IRÉNEUSZRA EMLÉKEZÜNK

Életének 87 évében, 2007. április 2-án elhunyt
Dr. Galambos Ferenc Iréneusz
bencés szerzetes, lelkész, tanár, polihisztor,
a magyar nyelv és kultúra ápolója,
a Burgenlandban élő magyarság kulturális életének szervezője.

Galambos Ferenc 1920. október 21-én Budapesten látta meg a napvilágot, egy hatgyermekes család elsőszülöttjeként. Alsópakonypusztán (Pest megye) éltek. Édesapja köztisztviselő, édesanyja tanítónő volt.

Első emlékei a Duna-Tisza közének homokvidékéről származnak, de iskoláit már a fővárosban kezdte meg. A harmadik elemi osztályt Ausztriában, Strebersdorfban végezte el, ahol egy év alatt jól megtanult németül. Középiskolai tanulmányait a budapesti Bencés Gimnáziumban végezte. 1938. augusztus 6-án öltötte magára a bencés szerzetesi ruhát, 1943. június 27-én ünnepélyes fogadalmat tett, majd 1944. május 21-én pappá szentelték. A Szent Gellért Hittudományi és Tanárképző Főiskolán felsőfokú tanulmányokat folytatott, 1944-ben magyar-német szakos középiskolai tanári oklevelet kapott. Az 1944-45-ös tanév-

ben gyakorló tanár és házgondnok volt Budapesten. 1945-ben a csepeli munkások hívására, bencés gimnáziumot szervezett. 1948-49-ben segédlelkészként tevékenykedett Tökölön, majd 1949-51-ben lelkészként Adonyban. 1951-53 között a Pázmány Péter Hittudományi Akadémián tanult és szerzett teológiai doktorátust. 1953-tól a Győri Bencés Gimnáziumban volt tanár.

1956-ban, az októberi forradalom után Ausztriába menekült. Így emlékszik a forradalmi napokra:

„1956 forró októberi napjaiban belecsöppentem az `eseményekbe`. A munkások biztatására beszéltem a városháza erkélyéről, majd mikor egy másik rendtársammal felmentünk a városházára, ott azzal fogadtak, hogy szükségük van rám, mert nyelveket beszélek. Így először telefonon léptem kapcsolatba szinte egész Európával, azután ki is küldtek Bécsbe a segélyküldemények koordinálására. Kétszer is jártam azokban a napokban Ausztriában, de Pesten is. Mindszenty hercegprímással is beszéltem a budai várban lévő romos prímási palotában. Az ő beszédét

november 3-án este közösen hallgattuk meg Győrött. Másnap reggel hivatott a házfőnök-igazgatóm és ajánlotta, hogy `magam és a rend érdekében jó volna, ha legalább egy időre eltűnnék`. Néhány társammal, akik velünk együtt voltak a forradalmi tanácsban, elindultunk gyalog az osztrák határ felé. November 5-én érkeztünk meg Ausztriába. Én az első plébániára tértem be. Oda autóval jöttek értem Bécsből.”

1956-ban König érsek a traiskircheni menekülttábor lelkészévé nevezte ki. Két fiatal segédpap támogatásával egy évig volt a menekültek lelki gondozója. Előadásokat, nyelvtanfolyamokat, zarándokutakat szervezett.

1957-68 között igazgató-tanár volt a németországi Burg Kastlban.

Mit der Geschichte des Ungarntums in der Oberen Wart befassen sich im vorliegenden Band einige Studien. So berühre ich diese Frage nicht. Bloß zwei geschichtliche Fakten will ich erwähnen, die die Gestaltung der Sprache des hier lebenden Ungarntums beeinflussen und die Entwicklungsrichtung dieser Mundart gegenüber der ungarischen Gemeinsprache sehr interessant erscheinen lassen. Diese Faktoren sind:

Alle drei Gemeinden sind uralte Grenzwächtersiedlungen aus der Zeit der Árpáden. Das wird durch die ursprünglichen ungarischen Namen der drei Gemeinden und durch die aus der Übersetzung entstandenen deutschen Benennungen bezeugt. Auf diese Tatsache verweisen auch einige noch heute gebräuchliche Flurnamen, wie zum Beispiel *Dzsepüökk*[2]

Der ursprüngliche Charakter der drei Siedlungen ist aus den Familiennamensystemen der genuinen Bevölkerung dieser Gemeinden ersichtlich: Familiennamen, die aus Taufnamen entstanden, treten in sehr großer Zahl auf, z. B.: *Adorján, Antal, Benedek, Berta, Benkő, Fábián, Farkas, Fülöp, Gál, György, Imre, Jankó, Kázmér, Kelemen, Miklós, Pál, Pongrácz* usw. Die Zeit der Ansiedlung der ehemaligen Grenzwächter kann nicht genau festgestellt werden. Man nimmt an, dass diese vor etwa tausend Jahren stattgefunden habe.

Der andere geschichtliche Faktor ist, dass die Obere Wart vor Jahrhunderten zu einer Sprachinsel wurde. Der unmittelbare geografische Kontakt mit dem östlich liegenden ungarischen Sprachgebiet wurde dabei unterbrochen. Die sprachgeografische Isolierung ging allmählich vor sich, wie dies aus Urkunden ersichtlich ist. Deswegen ist für den Abschluss dieses Prozesses kein konkreter Zeitpunkt zu bestimmen. Einen Anhaltspunkt könnte die Belagerung von Kőszeg durch die Türken (1532) geben.

Aus diesen beiden Fakten kann gefolgert werden, dass die

[2]Das ung. *gyepü* (eig. „Rasenfläche“) genannte Gebiet war ein Grenzstreifen, der zum Schutz der Landesgrenzen diente. Es war ein unwegsames Gelände, das aus Sumpf- und Waldlandschaften bestand. Ein Durchzug durch dieses Gebiet wurde durch zusätzliche künstliche Hindernisse erschwert. Solche „gyepü“ genannte Verteidigungszonen hatten die Ungarn meistens in Flusstälern ausgebaut.

Oberwarter Mundart“, zwei Jahre später das „*Oberwarter Dialektwörterbuch*“ und dann die Publikation „*Die Oberwarter Landwirtschaft*“. Zu den wichtigsten Arbeiten von Imre Samu zählen der mit László Deme zusammengestellte „*Atlas der ungarischen Mundarten I-IV*“ (1968-78) sowie das Buch „*The Hungarian Language*“ (1972).
Neben seiner wissenschaftlichen Tätigkeit war er auch Redaktionsmitglied mehrerer Zeitschriften, wie *Acta Linguistica*, *Magyar nyelv* (Ungarische Sprache) und *Nyelvünk és Kultúránk* (Unsere Sprache und Kultur). Als Vorstandsmitglied des Weltverbandes der Ungarn nahm er 1981 an der Arbeit der IV. Muttersprachlichen Konferenz teil. Weiters war er im Ausschuss der Ungarischen Gesellschaft der Sprachwissenschaften und im Exekutivgremium der International-Ungarischen Philologischen Gesellschaft tätig. Jahrzehntelang unterrichtete er an der Universität die Sprachwissenschaftler der Zukunft.
Als Anerkennung seiner wertvollen Tätigkeit erhielt er mehrere staatliche und wissenschaftliche Auszeichnungen.
Imre Samu verstarb während seiner Arbeit am 7. November 1990 im Sprachwissenschaftlichen Institut der Ungarischen Akademie der Wissenschaften.

IMRE SAMU: DER UNGARISCHE DIALEKT IN DER OBEREN WART[1]

Wenn ich über den ungarischen Dialekt in der Umgebung von Oberwart spreche, denke ich an die Sprache der Bevölkerung ungarischer Nationalität von drei Gemeinden. Es sind dies Oberwart (Felsőőr), Unterwart (Alsóőr) und Siget in der Wart (Őrisziget). Um die Jahrhundertwende lebten ungarische Familien auch in Kleinjabing (Kisjobbágy). Heute kann jedoch in dieser Gemeinde von einer ungarischsprachigen Minderheit keine Rede mehr sein. Familien ungarischer Abstammung, die noch ungarisch sprechen, finden sich jedoch in der Gegend von Oberwart.

[1]Imre Samu: Der ungarische Dialekt der Oberen Wart, In: Die Obere Wart, Festschrift zum Gedenken an die Wiedererrichtung der Oberen Wart im Jahre 1327, Oberwart 1977, S 305 ff

Posztgraduális tanulmányokat végzett 1966-67 között az Institutum Liturgicumon Rómában, továbbá 1968-69 között az USA-ban és Kanadában.

1969-81 között hittanár volt Felsőlövőn és magyar lelkész Felsőőrött. 1977-től 2002-ig Alsóőrött volt plébános és egy ideig (1981-85) hittanár a felsőőri szakközépiskolákban.

Olyan helyre jött, ahol az ősi magyar lakosság, ha egyre csökkenő számban is, de élt. Az Őrséghez tartozó magyar falvakban segíteni kellett, hogy a magyarok, nyelvük és kultúrájuk megmaradjon. Galambos atya nagyon sokat tett ezért. Az ifjúság körében megszervezte a cserkészetet, lerakta a könyvtár alapjait, továbbképzést szervezett a pedagógusoknak. Bekapcsolódott a magyarországi Anyanyelvi Konferencia, valamint a Burgenlandi Magyar Kultúregyesület munkájába. Számos rendezvényt szervezett, melyeknek neves színművészek, irodalomtörténészek, szociológusok, népzenészek, politikusok (a sort még lehetne folytatni) voltak a meghívott vendégei. Nevéhez fűződik a Magyar Intézet megalapítása is.

Tevékenysége nagyon szerteágazó, sokoldalú volt. Mindent megtett azért, hogy az emberekben az igazi értékek iránti igényt felébressze.

2002 szeptemberében nyugdíjba vonult. Élete utolsó szakaszát a pannonhalmi bencés apátságban töltötte, ahol továbbra is aktív volt. Rendszeresen látogatta, ápolta beteg rendtársait és a tudományos munkát sem hanyagolta el. 2007 áprilisában magához szólította az Úr.
Végső nyughelye Pannonhalmán, a Boldogasszony-kápolna kriptájában van.

Munkássága elismeréseként 1989-ben megkapta *Burgenland Tartomány Érdemrendjét*, 199l-ben pedig a *Magyar Köztársasági Érdemrend Tisztikeresztjét*.

„TEHÁT NEM SZABAD A MAGYAR KULTÚRÁT IGAZSÁGTALANUL HÁTRÁNYOS HELYZETBE HOZNI.”

DR. GALAMBOS IRÉNEUSZ ÉS A BURGENLANDI MAGYAR KULTURÁLIS ÉLET

- Racz András összeállítása -

A fenti idézet a dr. Galambos Ferenc Iréneusszal 80. születésnapja alkalmából készített beszélgetés részlete (Őrség, 42. sz.). Dr. Galambos mindig is legfontosabb feladatának tartotta a magyar nyelv és kultúra ápolását és a magyar öntudat fenntartását.

1969 szeptemberében a németországi Burg Kastlból érkezett Felsőlövőre.

Erre így emlékezett vissza: *„Épp akkor volt több üresedés is a gimnáziumban, szóval olyan szituáció alakult ki, hogy itt valóban kerestek hittanárt a felsőlövői gimnáziumokba, az államiba is, meg az evangélikusba is. Megpályáztam, és azonnali belépéssel fel is vettek... 49 éves fejjel belevágtam az új életbe, ami megint nem volt könnyű, mert például az első évben hétfői napon tíz órát tanítottam! Hat órát délelőtt, az állami gimnáziumban, délután két órát az evangélikus gimnáziumban, és este két órát a népfőiskolában, magyaroknak.*” (Őrség, 42. sz.)

A tanítás mellett hamarosan bekapcsolódott a másfél éves Burgenlandi Magyar Kultúregyesület munkájába, az őrvidéki magyar kulturális életbe. *„Lövőben tanítottam, de már*

Wir schließen mit einem Zitat, das von Dr. Galambos stammt und in der Ausgabe Nr. 29/30 der Zeitschrift Őrség abgedruckt ist. Gegen Ende seines Berichtes zur Arbeit des Ungarischen Instituts sowie über die Publikationen des Burgenländisch-Ungarischen Kulturvereins meint er:

Trotz geleisteter Arbeit werden unsere Aufgaben nicht weniger.

So wollen wir seine Arbeit würdigen und versuchen, sie in seinem Sinne weiterzuführen.

IMRE SAMU (1917-1990) Sprachwissenschaftler, Mundartforscher

Imre Samu wurde am 31. Oktober 1917 in Oberwart geboren. Schon sehr früh verlor er seine Eltern. Auf Rat und mit Hilfe von Gyula Bajcsy, des reformierten Pfarrers von Oberwart, besuchte er das Reformierte Kollegium in Pápa, wo er 1937 maturierte. Danach studierte er an der Universität Debrecen die Fächer Ungarisch und Latein. Bereits im letzten Studienjahr arbeitete er als Praktikant an der Universität in Klausenburg. Drei Jahre lang war er Mitarbeiter des Wissenschaftlichen Institutes von Siebenbürgen. Im II. Weltkrieg musste er einrücken und geriet in sowjetische Kriegsgefangenschaft. Nach seiner Rückkehr war er an verschiedenen Schulen als Lehrer tätig. 1951 wurde er Mitarbeiter des Instituts für Sprachwissenschaften der Ungarischen Akademie der Wissenschaften.

Von 1970 bis zu seiner Pensionierung 1987 war er stellvertretender, später geschäftsführender Direktor des Institutes.

Im Mittelpunkt seiner wissenschaftlichen Tätigkeit stand die Erforschung ungarischer Dialekte. Seine ersten Publikationen behandeln die Mundart seiner Geburtsstadt Oberwart. Die Geschichte der ungarischen Sprache war ein weiteres Gebiet, womit er sich beschäftigte. Die Ergebnisse präsentierte er in seiner Veröffentlichung „Die Schlacht von Szabács“ (1958). Aufgrund seines 1968 erschienenen Buches „Das System der heutigen ungarischen Dialekte“ wurde er zum ordentlichen Mitglied der Ungarischen Akademie der Wissenschaften gewählt.

1971 erschien die Studie „Die

Zwei weitere Initiativen, die bis heute Bestand haben, sollen noch erwähnt werden. Das ist zunächst die Gründung der Bibliothek in Unterwart. Hier hat er nicht nur eine Menge eigener Bücher zur Verfügung gestellt, sondern auch großzügige Geschenke von Vereinen, wie dem Weltbund der Ungarn, dem Wiener Kultur- und Sportverein, dem Győrffy Kollegium der Széchényi Bibliothek und anderen erhalten. Aber auch Privatpersonen spendeten Bücher, namentlich die Familie Pálya-Czadilek, Sümegh Lóthár, Polgár Vilmos, der frühere Landeshauptmann von Kärnten Wagner und die Witwe des Rechtsanwaltes Fuith Károly, Frau Fuith Katalin. Die Bibliothek wurde am 19. Dezember 1975 durch den damaligen burgenländischen Landeshauptmann Theodor Kery eröffnet. Seither wuchs sie beständig und ist in Österreich die beste und größte ungarische Bibliothek. Heute wird sie von einem eigenen Verein, dem Ungarischen Medien und Informationszentrum (UMIZ) geführt.

Schließlich geht auch die Idee, ein Ungarisches Institut zu gründen von ihm aus, ja mehr noch, bis 2002 war er ad personam das Institut. Zur Gründung im Jahre 1988 hielt der damalige österreichische Wissenschaftsminister Dr. Hans Tuppy die Eröffnungsrede. In den folgenden Jahren gelang es ihm immer wieder namhafte Wissenschaftler aus Ungarn, Österreich oder den Nachbarstaaten nach Oberwart oder Unterwart einzuladen. Manche kamen um hier zu forschen. Denen bot er nicht nur Quartier in den Räumen des Pfarrhofes in Unterwart sondern stellte ihnen auch seine Kenntnisse und Kontakte zur Verfügung. Einmal jährlich kamen aber auch Wissenschaftler für ein Wochenende hierher, um über verschiedene Themen zu referieren und Gedankenaustausch zu pflegen. Einige Themen waren:

Die Lage der ungarischen Minderheiten in einem vereinigten Europa (1992), Österreichisch-Ungarische Beziehungen (1993), Ungarischer Volkstanz (1996), Werke der ungarischen Kunst-Ausstellung und Symposion (1999), 1000 Jahre Ungarn (2000).

Das Institut besteht heute noch im Rahmen der Burgenländisch-Ungarischen Kulturvereines.

nagyon sokat jártam ide ki (Alsóőrbe) az idős plébánost helyettesíteni. (...) Aztán nemcsak helyettesíteni jöttem ide, elkezdtem a cserkészetet is szervezni, a könyvtár alapjait lerakni, a 70-es évek elején már. Sőt, mindjárt a legelején, 1969 őszén is megfordultam itt. Színdarabot tanultak, Gárdonyinak „A bor" című színdarabját, Farkas Jóska, az iskolaigazgató, aki kántor is volt, így gyorsan megismertük egymást, ő tanította be. Karácsonyra játszották, és ő megbetegedett. Hát akkor beugrottam, és a színdarabnak a levezetését, meg ami ezzel jár, elvállaltam." (Őrség, 42. sz.)

1971. november 27-én felkéri a Burgenlandi Magyar Kultúregyesület elnöksége, hogy szervezzen ifjúsági rendezvényeket, majd 1974-ben beválasztják az egyesület vezetőségébe.

A vezetőség munkájában aktívan részt vett. Az egyesület anyagi helyzete akkoriban aggasztó volt, mert csak tagsági díjakból tudott gazdálkodni. Dr. Galambos munkájával és ötleteivel is próbálkozott a helyzeten javítani. Az Őrség című folyóirat szerkesztésében vett részt, Móra kiállítást rendezett, megszervezte Alsóőrött a magyar könyvtárat és foglalkozott az ifjúsággal is.

Móra Ferenc 1900-ban, közvetlenül egyetemi tanulmányai után a felsőlövői tanintézetekben tanított. A Burgenlandi Magyar Kultúregyesület megbízta dr. Galambost, hogy ennek 75. évfordulójára megemlékezést szervezzen. Az atya összegyűjtötte Móra műveit és minden életére vonatkozó adatot. Kapcsolatba lépett szinte valamennyi Móra kutatóval, kiállítási anyagot gyűjtött. 1975. november 28-án került sor a Szegedi Tanárképző Főiskola által adományozott Móra emléktábla leleplezésére a felsőlövői gimnázium előcsarnokában és ugyanott, az egyik tanteremben megnyílt a Móra kiállítás. Az Őrség 8. számában erről a következőket írta dr. Galambos:

„Az ünnepség napján, kórházban fekvő igazgatónk helyett Franz Steiner tanügyi főtanácsos fogadta a vendégeket: Dr. Edmund Zimmermannt, a burgenlandi gimnáziumok tanfelügyelő főigazgatóját, Dr. Prickler levéltári főtanácsost, a tartományi levéltár

képviselőjét, Dr. Schlag-ot a „Kulturabteilung” küldöttét, Tölly Ernő kormánytanácsost, kerületi tanfelügyelőt, Professor Schönfeldingert, a Zeneművészeti Főiskola expozitúrájának igazgatóját, Dr. Auert, az Evangélikus Zenei- és Pedagógiai Gimnázium igazgatóját, a Burgenlandi Magyar Kultúregyesület szinte teljes számban megjelent vezetőségét, azután a magyarországi küldöttséget: Dr. Szabó Zoltán v. minisztert, a Magyarok Világszövetségének főtitkárát, Lelkes Lajosné főelőadót és Dr. Hegyi Tamás követségi titkárt.”

Az ünnepség programja a következő volt:

„A gimnázium 70 tagú vegyeskara a tőle megszokott magas szinten egy Bach-korállal nyitotta meg. Steiner igazgatóhelyettes üdvözölte a vendégeket. Dr. Galambos röviden méltatta Móra jelentőségét és bevezette a Móra műveiből vett szemelvényeket, melyeket diákok adtak elő.(...) Professor Probst ünnepi beszéde: Grillparzernek a lövői iskolákról szóló elismerő nyilatkozatából kiindulva beszélt Felsőlövő kultúrtörténeti jelentőségéről, neves tanárairól. Így jutott el Móráig. A pannon kultúrértékek közvetítőjének és nagy humanistának nevezte. Az énekkar újabb száma után átvonultunk az iskola előcsarnokába, ahol Dr. Szabó Zoltán megköszönte az iskola igazgatóságának és a burgenlandi kulturális vezetőknek Móra iránti érdeklődését és az emléktábla elhelyezésének lehetőségét, az ifjúságot pedig buzdította Móra műveinek olvasására. Ezután leleplezte a magyar kézimunkával eltakart és zöld koszorúval övezett fehér márvány emléktáblát, melynek felirata: Hier wirkte im Jahre 1900 der ungarische Schriftsteller Ferenc Móra.

Itt tanított 1900-ban Móra Ferenc /1879 – 1934/

Szegedi Tanárképző Főiskola”

Az emléktábla jelentőségét még ma is nagyra kell becsülnünk. Akkoriban kétnyelvű feliratok szinte sehol sem voltak. Ez a tábla magyar feliratával a burgenlandi magyarságot képviselte - ráadásul egy állami épületben!

Az *Itt az idő most vagy soha* című cikkében dr. Galambos megfogalmazta a kétnyelvűség fontosságát:

„A kétnyelvűség nem jelent

versuchte er immer wieder Veranstaltungen zu organisieren, um ihnen die Möglichkeit zu bieten, ihre Ungarischkenntnisse zu verbessern. Er half mit, Redewettbewerbe zu organisieren, an denen oft mehrere hundert Kinder teilnahmen. Daneben war es ihm auch wichtig, den jungen Menschen eine ungarische Identität zu vermitteln. Die bereits erwähnten Hirtenspiele wie auch seine Versuche Pfadfindergruppen zu gründen, gehören zweifellos ebenfalls dazu. Man muss wissen, dass Dr. Galambos seit seiner Kindheit begeisterter Pfadfinder war. Diese Begeisterung wollte er natürlich den jungen Menschen in der Wart weitergeben. Dabei war er wenig erfolgreich, da die Pfadfindergruppen nur kurze Zeit bestanden. Allerdings hat er dabei auch ungarische Schüler- und Pfadfindergruppen eingeladen und damit die Möglichkeit von Kontakten und Freundschaften geboten.

Eine weitere Facette seiner Arbeit für den Burgenländisch-Ungarischen Kulturverein bestand darin, Kontakte, Begegnungen, Kooperationen zu initiieren und zu fördern. Dies tat er auf verschiedensten Ebenen. So nahm er etwa an zahlreichen Symposien in Österreich und Ungarn teil, die sich mit der Geschichte, der ungarischen Sprache, der ungarischen Volksgruppe oder der Schulfrage beschäftigten. Auch seine vielfältigen persönlichen Kontakte in Ungarn und in den Nachbarländern versuchte er stets zu pflegen. Diese Kontakte reichten von Künstlern über Wissenschaftler bis hin zu Politikern. Auch in verschiedenen Organisationen, wie zum Beispiel dem Weltbund der Ungarn, versuchte er die Sache der burgenländischen Ungarn zu repräsentieren. Dies brachte ihm aber auch heftige Kritik seitens einiger Emigrantenverbände ein.

Dazu sei aber gesagt, dass wir im Burgenland wohl kaum auf den Fall des Eisernen Vorhangs hätten warten können, um hernach unsere Beziehungen zu Ungarn zu entwickeln. Wie die Sache ausgeht, wenn man sich zu weit von der Sprache und Kultur Ungarns entfernt zeigen die in der Diaspora lebenden Ungarn sowohl in Europa als auch in Nord- und Südamerika.

besonders erwähnenswert, weil in ihrem Rahmen eine zweisprachige Gedenktafel im Bundesgymnasium Oberschützen enthüllt wurde. Die Aufschrift auf dieser Tafel lautet:

Hier wirkte im Jahre 1900 der ungarische Schriftsteller Ferenc Móra.
Itt tanított 1900-ban Móra Ferenc (1879-1934)
Szegedi Tanárképző Főiskola

An der Feier nahmen offizielle Vertreter des Landes Burgenland und der Volksrepublik Ungarn teil. Gleichzeitig wurde auch eine Ausstellung eröffnet, die das Leben und Wirken des Schriftstellers dokumentierte.
Als Lehrer beschäftigte sich Dr. Galambos auch mit der Frage der Zweisprachigkeit und des Ungarischunterrichtes. Unermüdlich rief er dazu auf, sich zur ungarischen Volksgruppe zu bekennen und die Sprache zu pflegen. Als Beleg zitieren wir aus einem Artikel, der 1977 in unserer Zeitschrift erschienen ist. Darin argumentiert Dr. Galambos zunächst mit wissenschaftlichen Erkenntnissen, die belegen, dass zweisprachige Erziehung für Kinder kein Nachteil, sondern eher umgekehrt, ein großer Vorteil sei. Aber auch auf wirtschaftliche und politische Argumente geht er ein, indem er Möglichkeiten der Kooperation zwischen Österreich und Ungarn aufzeigt. Schließlich führt er aus, dass seiner Meinung nach die Sache der Volksgruppe mit der angemessenen Lösung der Schulfrage eng verknüpft sei (Őrség Nr. 11, 1977).
Hier sei angemerkt, dass zur damaligen Zeit viele Pädagogen meinten, zweisprachige Erziehung würde dazu führen, dass das Kind keine Sprache richtig erlernen würde. Dieser Gedanke war zwar damals nicht unumstritten, jedoch weit verbreitet. Heute geht man, gestützt auf wissenschaftliche Forschungen, genau den umgekehrten Weg und beginnt bereits im Vorschulalter mit der fremdsprachlichen Frühförderung. Damals bestand nur im Pflichtschulbereich die Möglichkeit Ungarisch zu lernen. In Gymnasien oder in den berufsbildenden höheren und mittleren Schulen war das kaum der Fall.
Für Kinder und Jugendliche

hátrányt, ellenkezőleg elősegíti az emberi szellem kibontakozását. Tudományos vizsgálatok igazolják, hogy a normális kisgyermek sokkal több ismeret befogadására képes, mint amivel megterheljük őket. Sőt helytelen ez a kifejezés is, a kisgyerek számára nem „megterhelés”, hanem egyenesen szükséglet, - a korának és felfogóképességének megfelelő - minél több ismeret. A kisgyermek szellemi kibontakozásának, kiolthatatlan tudás-szomjának bizonyítéka, hogy minden után érdeklődik és szinte zaklatja állandó „miért”, „hogyan” stb. kérdéseivel a felnőtteket. (...) A magyar és a német nyelvet szóban és írásban valóban jól használó fiatalokra - mert idősebbek még csak akadnak, de ezek legtöbbje pár éven belül nyugdíjkoros lesz - máris nagy szüksége volna Burgenland számos hivatalának: így pl. az ország történelmével foglalkozó Landesarchivnak, a csendőrségnek, határ- és vámőrségnek, az autósegélyszerveknek (ÖAMTC, ARBÖ), vöröskeresztnek, biztosító társaságoknak, idegenforgalmi szerveknek és természetesen elsősorban a kereskedelmi életnek. Az egyre jobban megnyíló határon mindig többen jönnek keresztül mindkét irányban. Egyre többen keresik föl a különböző üzleteket itt a határ mentén és reméljük minél több üzem talál majd partnerre, munkalehetőségre határainkon túl is. Az pedig egészen természetes, hogy az üzletkötések sokkal sikeresebbek lehetnek, ha azok közvetlenül, tolmácsok - akik a szakmákban nem is jártasok - közbeiktatása nélkül bonyolíthatók le.”

Itt álljunk meg egy kicsit, kedves Olvasó! Az Őrség 11. száma 1977. június 11-én jelent meg. Hol volt még a rendszerváltás és a szabad közlekedés lehetősége? Hogy lehetett volna arra gondolni, hogy határon inneni határon túlival bármikor kapcsolatba - netán üzleti kapcsolatba - lépjen? Akkoriban éppen csak arról lehetett szó, hogy - bizonyos feltételekkel - díjmen-

tesen vízumot adtak. Azt a tényt azonban nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy Ausztriában az 1976-os népcsoporttörvény által hivatalosan elismerték a magyar népcsoportot, és Magyarországon is voltak olyan politikai tendenciák, amelyek a két állam együttműködésére utaltak.

Dr. Galambos már harminc évvel ezelőtt ecsetelte azokat a lehetőségeket, amelyek a mai ember számára természetesek.

A cikk folytatásában dr. Galambos a magyar népcsoport fennmaradását a magyar nyelv oktatásának átszervezésében látja:

„A kisebbségek megmaradása, ill. kibontakozása szempontjából kétségtelenül a legfontosabb, de az előbb felsorolt lehetőségek megoldása szempontjából is a legfontosabb: az iskolaügy kérdése, ezzel áll vagy bukik egyszerűen a kisebbség ill. a népcsoport. Mégpedig a legtágabb értelemben véve: az óvodától, az elemi és a középiskolán keresztül a főiskoláig. (...) Az egyes ember életében ritkán adódik a jelenlegihez hasonló helyzet. Burgenland fennállása óta nem volt ilyen kedvező alkalom a kisebbség ill. népcsoport jogai-

sich für die Anliegen der Ungarn im Burgenland und die Erhaltung der ungarischen Sprache und Kultur ein. Dafür erhielt er 1989 das große Ehrenzeichen des Landes Burgenland. Die Republik Ungarn ehrte ihn im Jahre 1991 mit der Verleihung des Ordens *Magyar Köztársasági Érdemrend Tisztikeresztje.*

Nach seiner Pensionierung im Jahre 2002 kehrte er ins Benediktinerkloster nach Pannonhalma zurück, wo er sich um kranke Mitbrüder kümmerte. Daneben arbeitete er auch in der Bibliothek und als Fremdenführer im Kloster.

Unter großer Anteilnahme der katholischen Bevölkerung von Oberwart und Unterwart wurde er am 11. April 2007 in Pannonhalma beigesetzt.

Wir wollen sein Angedenken stets ehren.

Man darf die ungarische Kultur nicht ungerechtfertigt in eine nachteilige Lage bringen...

Dieses Zitat stammt aus einem Interview mit Dr. Galambos anlässlich seines 80. Geburtstages (Őrség Nr. 42, 2000). 1969 kam er als Religionslehrer von Bayern nach Oberschützen. Er war bereit für die Ungarn in diesem Land einzustehen und sich mit ganzer Kraft ihrer Sache zu widmen. In diesem Jahr war der Burgenländisch-Ungarische Kulturverein gerade eineinhalb Jahre alt. Bald schon suchte und fand er Kontakt zum Verein, der ihn mit der Organisation der ungarischsprachigen Jugend betraute.

Bereits im Dezember 1969 organisierte und leitete er im Kontaktzentrum Oberwart die Veranstaltung „Nagykarácsony éccakáján", ein volkstümliches Advent- und Hirtenspiel. Dieser Volksbrauch hat in Ungarn eine lange Tradition und war auch in unserem Raum beheimatet. Auch heute noch findet jährlich am 8. Dezember das nun wieder zur Tradition gewordene Adventspiel statt.

Einer breiteren Öffentlichkeit im Burgenland wurde er durch die Organisation der Gedenkfeier für den Schriftsteller Móra Ferenc bekannt, der im Jahre 1900 in Oberschützen als Lehrer tätig war. Diese Gedenkfeier fand am 28. November 1975 statt und ist deshalb

WIR GEDENKEN DR. IRENÄUS GALAMBOS

Am 2. April 2007, in seinem 87. Lebensjahr verstarb
Dr. Irenäus Galambos
Benediktinerpater, Lehrer, Polyhistor,
Förderer der ungarischen Sprache und Kultur im Burgenland

Dr. Galambos wurde 1920 in Budapest geboren. Seine Mutter war Lehrerin, sein Vater Beamter. Die ersten Lebensjahre verbrachte er in einem kleinen Dorf im Komitat Pest, wo seine Mutter eine Stelle als Lehrerin hatte. Das dritte Schuljahr absolvierte er bei den Schulbrüdern in Wien. Später besuchte er in Budapest das Gymnasium der Benediktiner, wo er auch maturierte. 1938 trat er in den Benediktinerorden ein. Die ewigen Gelübde legte er am 27. Juni 1943 ab. Am 21. Mai 1944 wurde er zum Priester geweiht. Zunächst arbeitete er als Lehrer in Budapest. Nach der Verstaatlichung der Schulen war er von 1949 bis 1951 Pfarrer der Gemeinde Adony. In den Jahren 1953 bis 1956 arbeitete er als Gymnasiallehrer in Győr.

Nach der Revolution im Oktober 1956 floh er nach Österreich, wo er als Seelsorger im Flüchtlingslager Traiskirchen wirkte. Von 1957 bis 1968 war er Lehrer und Direktor des ungarischen Gymnasiums im bayrischen Burg Kastl.

Zu Beginn des Jahres 1969 bereiste er Amerika. Im Herbst dieses Jahres bewarb er sich erfolgreich um die Stelle eines Religionslehrers an den Gymnasien in Oberschützen. Seither arbeitete er als Lehrer und Seelsorger im Burgenland.

Als Seelsorger wurde er zunächst mit der Leitung der katholischen ungarischen Gemeinde Oberwart betraut. Von 1977 bis zu seiner Pensionierung im Jahre 2002 war er Pfarrer der Gemeinde Unterwart.

Als Lehrer unterrichtete er zuerst in Oberschützen, von 1981 bis 1985 an der Bundeshandelsakademie und der HBLA in Oberwart.

Daneben war seine Arbeitskraft immer der Sache der Ungarn im Burgenland gewidmet. Mit großer Begeisterung setzte er

nak, ill. megmaradási és kibontakozási lehetőségeinek megmaradására és megvalósításra. Roppant nagy a felelősségünk, de páratlanok a lehetőségeink is!”

Az írás megjelenése óta megnyílt a Felsőőri Kétnyelvű Szövetségi Gimnázium, valamint napjainkban Burgenland közel 100 iskolájában tanítják a magyar nyelvet.

Már említésre került, hogy a „Nagykarácsony éccakája” Burgenlandban az ő kezdeményezése volt és, hogy ő rendezte a betlehemes játékokat. Az 1998-ban megjelent *Emlékkönyv - 30 éve magyar betlehemes játékok* című kiadványban a kezdetekről ezt olvashatjuk:

„1969. karácsonyán a még teljesen el sem készült „Kontaktcentrum”-ban „Nagykarácsony éccakája” címen gyermekek és felnőttek közreműködésével tartottuk meg a Volly István által elindított népi karácsonyi estét. Ennek az immár 30. alkalommal megrendezésre kerülő, főleg karácsonyi népi játékokból álló, családias rendezvénynek különös helyi sajátossága, hogy ezeken sokszor először szerepelnek olyan kisgyerekek is, akik magyar nyelven különben még nemigen léptek fel nyilvánosság előtt. Még a rokonok is csodálkoznak, amikor a vegyes házasságokból vagy csak német ajkú családból származók magyarul szólalnak meg. Ha másért nem, már csak ezért is szeretnénk remélni, hogy a harmadik évtized után is folytatódik ez a kicsinyek és nagyok számára is oly kedves emléket, élményt jelentő hagyomány.”

Azóta körülbelül 300 szereplő - óvodás, kisiskolás és gimnazista - lépett fel az előadásokon, vallási hovatartozástól függetlenül. Dr. Galambos szívesen emlékezett vissza arra, hogy a környék magyar lakta településeinek katolikus, református, evangélikus gyerekei együtt szerepeltek.

Dr. Galambos elemi iskolás kora óta cserkész volt. Négyszer volt nagy világtáborozáson, 1933-ban Gödöllőn, 1937-ben Hollandiában, majd Franciaországban és 1957-ben az ünnepi dzsemborin Angliában. Szeretett volna Burgenlandban is egy magyar cserkészcsapatot toborozni, de ez nem járt túl sok eredménnyel. Csoknyai Péter erre így emlékezett:

„Persze próbáltunk cserkészet

terén is több mindent tenni. Sikerült elérni, hogy 1967-ben ide lejött az európai kerület a nyári táborával, elintéztük, hogy itt voltak Vörösváron, a kastélyparkban. Maga a tábor egész jól sikerült rendezvény volt, a vörösvári közönség, meg az alsóőriek is állandó vendégeink voltak. Akkor hoztunk megint egy kis magyar életet, de … nem olyan könnyű azt itt." (Őrség, 42. sz.)

A cserkészet és a betlehemes játékok mellett más programokat is szervezett a burgenlandi magyar fiataloknak. Ezekből néhány dióhéjban:
Magyarországi tanulmányútra vitte az őrvidéki fiatalokat, magyar irodalmi kört vezetett gimnazistáknak, szavalóversenyeket szervezett, nyaranta magyar diákcsoportokat szállásolt el az alsóőri plébánián.

Dr. Galambos a kapcsolatokat nem elsősorban Ausztrián belül építette, hanem Magyarországgal, valamint a szomszédos országokban élő magyarokkal. Rengeteget utazott, rendezvényeken vett részt, előadásokat tartott, televíziós és rádióműsorokban nyilatkozott. Néhány példa az Őrség 24. számából:
„*Krónika 1987. II. feléről*
Július: *Az idei kultúrtörténeti (mogersdorfi) szimpoziont Grácban tartották: Dr. Galambos, Szeberényi Gabriella és András vettek rajta részt.* Augusztus: *Sárospatakon az Anyanyelvi Konferencia Védnökségének ülésén dr. Galambos és Szeberényi Lajos vettek részt és többször is felszólaltak.* Október: *(...) dr. Galambos (...) Budapesten és Esztergomban tart előadást a burgenlandi magyarokról.*
1988. eseményei
Február: *Dr. Galambos Huzsvár László új bánáti püspök szentelésén vesz részt, Budapesten pedig a Pázmány emlék-*

DEUTSCHSPRACHIGE ZUSAMMENFASSUNG

Liebe Leserin, lieber Leser!

Die vorliegende Ausgabe der Zeitschrift ŐRSÉG ist drei berühmten, mit dem Burgenland verbundenen Persönlichkeiten gewidmet.
Im ersten Teil des Heftes lesen Sie über den dieses Jahr verstorbenen Benediktinerpater Dr. Irenäus Galambos, der im Burgenland als Pfarrer, Lehrer und Organisator ungarischer Kulturveranstaltungen mehr als dreißig Jahre wirkte. Von 1982 bis 1999 war er auch Chefredakteur der Zeitschrift ŐRSÉG. Sein Lebenslauf soll Ihnen Einblick in sein bewegtes Leben geben. Schließlich können Sie Stellungnahmen von Menschen lesen, die über ihre persönliche Beziehung zu Dr. Galambos berichten.

Den zweiten Teil des Heftes widmen wir Imre Samu, der vor 90 Jahren in Oberwart geboren wurde. Als Mitglied der ungarischen Akademie der Wissenschaften, als Linguist und Dialektologe erreichte er eine einzigartige wissenschaftliche Karriere. Mit freundlicher Genehmigung der Verlags Akadémiai Kiadó und den Töchtern von Imre Samu publizieren wir einige Auszüge aus der Studie *Die Oberwarter Mundart*, eine Zusammenfassung des *Oberwarter Dialektwörterbuches* und Auszüge aus der deutschsprachigen Monografie *Die Obere Wart*, in der Imre Samu den Dialekt der Ungarn in der Wart behandelt. Des weiteren können Sie Würdigungen von Kollegen und Erinnerungen seiner Verwandten lesen.

Schließlich bringen wir Ihnen in einer Seminararbeit von Maria Tóth das Leben und Wirken der 1907 in Kohfidisch geborenen Schriftstellerin, Hajnal Anna nahe. Die Lyrikerin lebte zwar in Budapest, dennoch sind ihre bedeutendsten Werke ihrem Heimatort gewidmet oder beschreiben die Landschaft des Südburgenlandes.

Angenehme Lektüre wünscht Ihnen

Ihre Redaktion

kakukkfű vadlila, tömzsi kis gyertyái
esőben is égnek, Mária könnyei tükrözve rezegnek a
dombalji réten,
guggoló, hörpölő almafák göcsörtös, fekete ágai
illatos bölcsőket rengetnek
zöldedes fényben,

A füzesi rétet a képzelet és az eső „gyöngyfüggönyén” láttatja. A soha vissza nem látott Füzes nevét csak az utolsó versmondatban írja le, múlttá változtatva mindazt, amelynek nyelvtani ideje a jelen, megengedve egy lélektani jövő lehetőségét:

Tudom hogy almáid megérő, rózsálló, rozsdálló,
fényszeplős orcái majd újra
szívembe nevetnek;
mert általuk üzennek Füzesem alkonyi rózsákkal
koszorús, almafás dombjai, kakukkfűs rétjei
hogy még szeretnek.

„Legszebb verseit a boldogság szüli, az az egészen asszonyi boldogság, mely a létezés örömából fakad” – írja Radnóti Miklós *Himnuszok és énekek* című értekezésében Hajnal Annáról.

A burgenlandi kisfalucskában Gyepüfüzesen (Kohfidisch) talán azóta, amióta Hajnal Anna onnan elköltözött nem hallatszott el magyar szó. Éppen ideje, hogy ismét felelevenítsük a község magyar múltját Hajnal Anna születésének 100. évfordulóján, 2007-ben.

ülésen. Április: *Szombathelyen a „Magyar Nyelv” hetén Szeberényi Lajos és András és dr. Galambos vettek részt.* Augusztus: *(...) A Magyar Nyelvészek budapesti konferenciáján dr. Galambos is tartott előadást.”*

Amikor 1988 februárjában dr. Galambos részt vett a Pázmány emlékülésen Budapesten, Weöres Sándort is meglátogatta, akit meghívott az az évi szavalóversenyre. Az író betegsége miatt nem tudott eljönni, de elküldte üzenetét a burgenlandi magyar fiataloknak: tanulják és szeressék a magyar verseket.

Az atya kapcsolatainak köszönhetően az itteniek neves magyar kutatókat, írókat, festőművészeket, zenészeket, újságírókat és egyházi képviselőket ismerhettek meg.

Nem önteltségből kereste őket, hanem a burgenlandi magyarság jövőjére gondolt. 1970-ben az Anyanyelvi Konferencián való részvételéért támadás is érte, de Pomogáts Béla, a konferencia elnöke munkásságát így méltatta:

„A kezdetektől fogva támogatója volt mozgalmunknak, nem egyszer kényszerült arra, hogy a nyugati világban védelmébe vegye ezt a mozgalmat, minthogy ő is meg volt győződve arról, hogy a szellemi intézmény, amelynek jellegét és tevékenységét olyan hiteles tudós egyéniségek határozták meg mint Bárczi Géza, Lőrincze Lajos, Szatmári István, Imre Samu, Czine Mihály és Szende Aladár, hatékonyan szolgálja a magyar nemzeti kultúra érdekeit, magának a nemzetnek az érdekeit.” (Nyelvünk és Kultúránk, 2007/1)

1988-ban alapította a Magyar Intézetet. Az Őrség 24. számában erről így számol be: „*Múlt év szeptember 30-án dr. Hans TUPPY, a szövetségi kormány akkori tudomány- és kutatásügyi minisztere személyesen nyitotta meg BMKE keretében működő Őrvidéki Magyar Intézetet Felsőőrött. Több éves távolabbi és féléves közvetlen előkészület után jutottunk el ahhoz, hogy a nyilvánosság elé lépjünk. Az alsóőri plébánia 3. szintjén szept. 25-én dr. LÁSZLÓ István, kismartoni megyéspüspök áldotta meg az egyelőre 8 helységből álló intézetet (tanulmányi szobák, tanácsterem stb.). (...) TUPPY miniszter lelkes, meleg szavakkal*

méltatta az intézet hivatalos megalapítását és a tanácskozást. Kiemelte a kisebbségek „hídszerepét” különösen itt, a határ mentén. Jókívánságaival megnyitotta az Őrvidéki Magyar Intézetet.”

Az intézet legfontosabb feladatait a már évek óta folyó tudományos kutatómunka irányításában valamint a kulturális munka tervszerűsítésében látta. Emellett egy dokumentációs központ kialakításával és az itteni magyarságra vonatkozó történelmi anyag feldolgozásával kívánt foglalkozni. A már említett ünnepélyes megnyitót egy három napos tanácskozás követte *Szentistváni örökségünk* címmel.

Az általa szervezett tudományos tanácskozások témája időrendben: *Kisebbségi jogok és lehetőségek (1989), Nevelés és oktatás a kisebbségben (1990), Burgenland magyar öröksége (1991), Magyar kisebbségek ügye a közös Európában (1992), Osztrák-magyar kapcsolatok (1993), A magyar nyelv hete (1994), Magyar népi színjátszás (1995), Magyar néptánc (1996), A magyar népdal (1997), 1848/49 Nyugat-magyarországi eseményei (1998), Alkotások a magyar művészetből - kiállítás és szimpózium (1999), 1000 éves magyar államiság (2000).*

Az *Őrvidéki Magyar Intézet* napjainkban is a Burgenlandi Magyar Kultúregyesület keretében működik. A mai felelősök megpróbálják dr. Galambos örökségét hűségesen kezelni.

Ha megkérdezzük az őrvidéki magyarokat, hogy mi maradt dr. Galambos munkásságából, akkor majdnem mindenki az alsóőri könyvtárat említi, melynek alapja az atya saját könyvgyűjteménye. A Burgenlandi Magyar Kultúregyesület 25. évfordulója alkalmából megjelent Őrségben (Őrség 29/30, 1994. április) olvashatjuk, hogy mások is hozzájárultak a könyvtár létrehozásához. Könyvet adományozott a bécsi

Falusi babonák, mesék ködvilága,
föléled szívemben itt a ködben járva.
Régen volt? felnőttem? Szivemben az emlék
élő, mintha most is az a gyermek lennék:
….

Ti vad dajkamesék, fonóbeli rémek,
kellett, hogy rólatok mégegyszer beszéljek,
fényes napvilágnál hogy arcotok lássam,
kiket megismertem éji sütőházban,
falusi konyhában, gyermekkori éjben,
Csáder-hegy árnyában, csikorgó, nagy télben.
….

Füzesem! Csáderem! Gyermekkorom tája,
vállam hó boritja! teled havazása.
A Csáder nagy válla, türelmes vállamban,
A Csáder ereje feszül meg államban,
...

1977 tavaszelőjén Hajnal Anna gondolatai ismét szülőfalujához kanyarodtak vissza, amikor a *Kormos ranét* sorai érlelődtek benne. Mire elkészült vele, 1977 tavasza lett. Életében az utolsó. A vers megjelenését már nem érte meg.

Reinette < renett < ranett < ranét. A lexikon szerint a legnemesebb almafajták tartoznak ide. A francia szó jelentése „királynőcske”. A vers csupa ragyogás és mozgás: „hajlongó, lecsorgó, rezegnek, rengetnek, nőnek, ringázó” stb. A sok és sokszínűnek érzett növényi életből fokozatosan nő ki az almafa képe, amit a füzesi rét horizontjából szemlélhetünk.

Dombtetőn suhogó, záporban hajlongó fenyőfák
gyökerén lecsorgó, éneklő
buborékos esővíz
fröcskölve áztatja vadkömény, vadszekfű, rózsaszín
harangok hintázó szárait,
duzzad az ánizs,

Gyepüfüzes (1947-1948) című költői elbeszélése is ezt a gyermekkort idézi fel, hatalmas lelki tisztasággal ábrázolja a belsejében maradt vágyódást, a szeretetet gyermekkora helyszíne iránt. Szerencsésen váltogatja egy látomásos, népmesei jellegű történet mozzanatait a keretként alkalmazott gyermekkori emlékekkel. Már az első versszakok gyönyörű lírai-képi bevezetője megadja a költői elbeszélés további szépségét.

Nagy lábas a tűzön, a reggeli tej
habja mint duzzadt vitorla
forr, csattog, kibomlik, a reggeli nap
szőke fényében izzik a konyha:
a lábasok alján a rézkarikák,
a rásült aranyvörös habkarimák.
A tejszag, e hajnali szőke világ
ma szivemet ujra befonta.

Mert édes a reggel, tejködből a nap
pirosan száll ablakomba,
kinézek a gyermekkor víg ablakán;
köröttem a szőke konyha:
a szagok, a fények, a régi beszéd,
a sustorgást hallom, a lángok neszét,
szoknyák suhogását, a régi cseléd
hallom, hogy önti a bögrékbe szét
csorduló csurgással a tejecskét,
ahogy hajdanában naponta
adta a nagycsőrü, rézfülü kanta.

A vershez négy évvel később írt *Utószó*ban (1952) pedig újra megfogalmazza azt, mennyire vágyódik szívében, lelkében, teljes lényében a szülőhelye után:

Késő gyalogszeder sokfürtü indája
kinyúlik az útra, tapad a szoknyámba,
megfog és visszaránt ködös gyerekkorba,
Bujnék, ha ág zörren, a csipkebokorba,
Reszketve, mint hajdan. Sürü tüske tépett?
Kísértetek ellen csak a tüske védett.

Kultúr- és Sportegyesület, a Pálya-Czadilek család, Wagner tartományi kormányzó (Karintia), Fuith Károlyné, Polgár Vilmos (Bécs), Sümegh Lothár (Máriazell), a Széchényi Könyvtár, a Győrffy Kollégium, Köpeczi miniszter, a Magyarok Világszövetsége és a Szent István Társulat.

Az ünnepélyes és hivatalos megnyitásra 1975. december 19-én került sor, holott a könyvtár már két éve működött. A megnyitót azért halasztották el, mert Kery tartományi főnök személyesen akart ezen az ünnepségen részt venni. Ugyancsak az Őrségben, mégpedig a 8. számban megjelent beszámolóban dr. Galambos a következőket írja:

„Kery tartományi főnök német és magyar nyelven tartott ünnepi beszédében utalt a burgenlandi táj sokféleségére, amit Ausztriában sokan értékelnek. Ez a sokféleség nem merül ki a Tó-vidékben, a puszta-tájban vagy Dél-Burgenland dombos vidékében. A kulturális sokféleség és gazdagság az, ami a többi tagállam lakosainak csodálatát fölkelti. Ehhez tartoznak a burgenlandi németek, horvátok és magyarok évszázadok folyamán kifejlődött sajátosságai. Ennek a három népcsoportnak kulturális adalékai nélkül szegényebb lenne Burgenland. Egy második nyelvnek a birtoklása az egyén számára nagy gazdagodást jelent és fejleszti a logikus gondolkodását. Ilyen értelemben az Alsóőri Könyvtár is gazdagodást jelent Burgenland számára.”

A 30 ezres könyvállományt ma két helyen őrzik, az alsóőri önkormányzat épületében, és az alsóőri Öreg Iskolában. A könyvtár jelenlegi gazdája az UMIZ, az alsóőri Magyar Média- és Információs Központ.

„Az elvégzett munka ellenére feladataink nem fogynak” - írta dr. Galambos 1994 áprilisában.

A feladatokat ránk hagyta. Emlékét és örökségét gondosan megőrizzük.

AZ ATYA INDÍTOTT ÚTNAK

Kiss Ulrich a Szent Ignác Jezsuita Szakkollégium rektora és lelkésze, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem (Piliscsaba) óraadó tanára (kommunikáció-elmélet), a Magyar Jezsuita Rendtartomány kommunikációs és forrásfejlesztési felelőse, ifjúsági lelkész, a Párbeszéd internetes portál társszerkesztője.

A jezsuita szerzetessel Budapesten, Muskotály utcai lakásában találkoztunk. Több mint negyven év után így emlékszik dr. Galambos Ferenc Iréneuszra:

Galambos atyát akkor ismertem meg, amikor Burg Kastlba, a németországi magyar gimnáziumba jártam. Ő volt az igazgatóm és a német tanárom. Egyik kedvenc diákja voltam. Felnéztem rá, nagyra becsültem hihetetlen tudását. Olyan ember volt, akihez a diákok bármikor bekopoghattak. Földszinti szobája rengeteg magyar és német nyelvű könyvvel volt

Írt még gyermekeknek szóló elbeszéléseket, gyermekverseket:

Vízben lenni jó dolog,
csakhogy úszni nem tudok!
Ejnye, pedig mások tudnak,
nézz a vízbe, hányan úsznak!
Tud a béka, tud a lúd,
még a kiskacsa is tud,
tud a játék kacsa is, könnyű, fenntartja a víz.

Úszólecke (részlet)

Gyepüfüzes, a szülőföld emlékei:

Hajnal Anna gyerekkorát Gyepüfüzesen töltötte, azon a tájon, melyről egyik elbeszélő költeménye is szól, melynek erdői, rétjei, patakjai minduntalan feltűnnek költészetében.
A szülőföld szeretete, a vágyakozás Gyepüfüzes után élete végéig megjelenik költészetében. Fél évvel halála előtt is így verselt a *Gyepü-füzesi rétek* című versében:

Füzesi rét, selyem szél, selyem fű.
ziziziü, zizeg, sír utánam a fű. –
Jaj Anna, kis Anna, szived ugye hű?
mindig odaiírok, szivem keserű.

Ez a vágyakozás, gyakran vissza-vissza köszön költészetében, mint az 1969-ben keletkezett *Önéletrajz* című versében is:

derekamat megfeszítem
fejemet magasra tartom
kerek lapos kosarammal
lépdelek a dülőúton
Vasmegyén által keresztbe,
messze fel északnyugatra
lépdelek a dülőúton
északnyugat legvégéről
lépdelek haza Füzesre

(Szőlő, Vad ló, Nagy fenyők alján) A költőnő világában a növények és az állatok is egy emberre szabott közösség tagjai és mivel mindegyikük szól és beszél, mondanivalójuk gyakran az emberekénél fontosabb, ahogy a *Filodendron* (Szilánkok – 19??) is mondja:

Nézz rám uram
levelem van!
gyökerem van!

A *Nagy fenyők alján* című verse egy személytelen vers, de mégis lírai hevességű:

Nagy fenyők alja, vastag
zöld tű-szőnyeg,
zajt elaltató, te,
illatos, fojtogató,
magas gyökerek közt
zöld öböl, rejtegető,
rejts el zöld ruhában,
tehozzád szorulok,
hozzád temetkezem,

Líráját szüntelenül gyarapította mítosz-teremtő képzelete, természetszemlélete, majd utolsó köteteiben szembenézése az öregséggel, a halállal és hite az élet legyőzhetetlenségében.

Műfordítói tevékenysége is jelentős. Leginkább az angol költészetben volt otthonos, elsősorban Breton, Blake, Burns, Lear és Swinburne tolmácsolásaival alkotott maradandót.

Itt Mauchline-ban él hat lány, csudalény,
a község, a környék diszei mind,
a bájuk, ruhájuk… - azt mondhatni rájuk,
hogy járnak párizsi módi szerint.

Miss Miller csinoska, Miss Markland piroska,
Miss Smith eszes is, és Miss Betty csodás,
a szépség s a vagyon Miss Mortonnál vagyon,
de a gyöngy köztük Armour, és senki más…

(Robert Burns: Mauchline szépei)

tele, ezeket szívesen ki is kölcsönözte tanítványainak.

Az atya útra indító volt. Mint számos társamat, engem is ő tett sínre, az ő ajánlására vettek fel a leuveni egyetemre. Tanóráira rendkívül alaposan készült. Abban az időben a nagy német klasszikusokat tanította, a XIX. századi szerzőket. Nem életrajzokat sulykolt belénk, hanem élő szemelvényeket olvasott fel. Kiemelten tanította például a nagy katolikus írókat, akik a német tankönyvekben is esetleg csak lábjegyzet formájában jelennek meg. Werner Bergergrünt vagy Gertrud von le Fortot. Meg tudta szerettetni az emberrel, kedvet adott a művek elolvasására.

Tehetségesebb tanítványait különböző rendezvényekre vitte. Akkoriban nekünk egy vasunk sem volt. Beültetett bennünket a kocsijába, fizette az útiköltséget, fizette a részvételünket. Mindenre felhívta a figyelmünket. Mit tudtuk mi akkoriban, hogy mi létezik a világban? Minden hasznosnak tűnő rendezvényt számon tartott, és kikereste azokat a diákokat, akikről úgy gondolta, alkalmasak arra, hogy el is jussanak oda. Szem előtt tartotta a diákok egyéni fejlődését, támogatta kulturális szellemiségüket.

Volt osztálytársaim a találkozóinkon még mindig emlegetik egy tábortűz mellett előadott paródiámat, amelyben az atyát kifiguráztam. Ugyanis végtelen prédikáció voltak, amelyekben akarva-akaratlanul csillogtatta általános tudását és hihetetlen egyetemes kultúráját. Ezt úgy kell elképzelni, hogy egyetlen prédikációjában a Canterbury érsektől kezdve a középkori kódexekig csapongott ide-oda.

Én megismételtem az egyik ilyen rögtönzött prédikációját, az ő hanglejtésével, kéztördelésével. Természetesen mindenki

dülöngélt a röhögéstől. Irén atya pedig ott állt mögöttem egyre komorabb arccal. Odaszólt a mellette álló fiúnak: „Le kéne lőni!“ Persze ő ezt csak viccből mondta.

Kapcsolattartó ember volt, kapcsolatait pedig megosztotta velünk is. Amikor érettségi után útnak indított, rendkívül sok címet kaptam tőle. Kézzel írt kis noteszéből előhámozta a címeket és ontotta ezeket. Ő mindenkivel levelezett, a levelek egy részét meg is mutatta. Nemcsak tudományos dolgokról váltott szót ezekben, hanem érdekelte az emberek magánélete is. Mindenkiről tudta fejből, hogy ki kinek a felesége, kinek hány gyereke van, szóval számon tartott mindent és mindenkit. Nagyon fontos volt számomra, hogy segítségével felépíthettem az első címtáramat. Természetesen az övét is odaadta. Az a kis paródia - annak ellenére, hogy akkor aznap este furcsán érezhette magát - nem akadályozott meg bennünket abban, hogy éveken keresztül levelezzünk egymással.

Nagyon nagyra becsültem őt, nagyon szerettem. Utoljára sajnos halálos ágyán találkozhattam vele. Köszöntésemet csukott szemmel fogadta, csak hangomról ismerhetett fel: „Atya, én vagyok, a Kiss Ulrich.“ „Tudom.“ De többet nem szólt hozzám, nem tartott több előadást, nem prédikált már.

TANÍTÓM ÉS MUNKATÁRSAM

- Racz András gondolatai -

Dr. Galambos Iréneuszszal először 1969 őszén találkoztam, amikor meglátogatta a családomat. Éppen egy karácsonyi műsort tervezett. Azért jött el hozzánk, mert azt akarta, hogy öcsém és én is szerepeljünk. Hét és nyolc évesek voltunk, szerettünk énekelni és zenélni, ezért is vállaltuk a szereplést. Így történt, hogy felléphettünk az első „Nagykarácsony éccakája” pásztorjátékban. Még ma is emlékszem az akkori szerepemre: én voltam Szent József. A színjátszást, a szereplést, a közösséget olyannyira megszerettette velem az atya, hogy még egy

Ébredj fel bennem álom, az utolsót pedig 1977-ben az *Ének a síkságon* címmel.
Tevékenységét Baumgarten-díjjal (1947) és József Attila-díjjal (1966) értékelték.
1977. szeptember 6-án hunyt el Budapesten.

Főbb művei:
Ébredj fel bennem, álom (1935),
Himnuszok és énekek (1938),
Összegyűjtött verseim (1946),
Füzes. Gyepüfüzes (elbeszélő költemény, 1948),
Óriások százada (1952),
Utószó az ifjúsághoz (1954),
Esők, szelek, csillagok (1956),
Olajos korsó (1961),
Szertelen nyár (válogatott versek, 1965),
Kölcsönkenyér (válogatott műfordítások, 1968),
Parti város (1970),
Csak ennyi? (összegyűjtött versek, 1971),
Időjárás jelentés hajóknak (versek, 1973),
Ének a síkságon (összegyűjtött versek, 1977),
Alkonyfény (posztumusz versek, 1978).

Hajnal Anna költészete:

Első verseskötetét, *Ébredj fel bennem álom* (1935) a felfokozott expresszivitású versformálás, a kendőzetlen önvallomás jellemzi. Gyakoriak költeményeiben az antik mintákra utaló, idillikus-bukolikus képek. *Himnuszok és énekek* című kötetének (1938) versépítésére Horatius és főleg Berzsenyi Dániel öröksége jellemző. A II. világháború idején írt antifasiszta verseinek egy része 1944-ben elpusztult. Összegyűjtött verseit 1946-ban adta közre, melynek fogadtatása elismerő volt: „Nyelvének gazdagsága olykor bibliaian érzéki, dús jelzői forrósítják át a sorait, olykor pedig a ballada sűrű, tömörítő drámaiságát, vagy a népdal bájos, lengedező játékait idézik.”

Hajnal Anna legjellemzőbb költői vonása a természetfestés.

100 ÉVE SZÜLETETT HAJNAL ANNA

"Egész életét a költészet sugallatában és szellemében élte át. Ez volt számára a legfontosabb."
(Vészi Endre)

Vajon gondolnak-e a gyepüfüzesiek (Kohfidisch) arra, hogy élt valaha köztük egy ember, aki költészetével bevonult a magyar irodalom történetébe, és közös életterüket a vers legigényesebb hangján örökítette meg az utókor számára magyar nyelven?

Írásomban Hajnal Anna írónőt mutatom be az olvasónak, különös tekintettel a verseiben megjelenő gyepüfüzesi emlékekre.

1907. február 1-én született Gyepüfüzesen. Tanulmányait szülőfalujában és Pinkafőn, valamint Szombathelyen végezte.
1926-ban, 19 éves korában családjával Budapestre költözött, kezdetben magántanításból élt, angol nyelvórákat adott. 1933 decemberében először jelent meg verse a *Nyugat* című folyóiratban. 1937-ben házasságot kötött Keszi Imre író, kritikus és zenetudóssal.

1937-38-ban Trencsényi Waldapfel Imrével együtt szerkesztette az *Argonauták* című rövid életű irodalmi folyóiratot. 1949-től könyvkiadói lektor volt. A Nyugat harmadik nemzedékéhez tartozott. Számos gyermek- és ifjúsági könyvet is írt. Fordított az angol költészet remekműveiből. Létrehozta a Tóth Árpád Társaságot, amelynek tagjai a kor jeles írói, költői, kritikusai voltak.
Életében tizenöt verses kötetet adott közre, az elsőt 1935 tavaszán

évtizeden keresztül vállaltam szerepeket.

A hetvenes években gyakran járt nálunk dr. Galambos. Ilyenkor nemcsak a felnőttekkel ült le beszélgetni, hanem velünk, gyerekekkel is mindig foglalkozott. Amikor pedig már gimnazista voltam, három évig volt a hitoktatóm. Elsősorban neki köszönhetem, hogy ezekben az években ébredt bennem a magyar öntudatom. 1978-ban például szorgalmazta, hogy a Burgenlandi Magyar Kultúregyesület támogatásával részt vegyek a Sárospataki Nyári Kollégium rendezvényein. Ebben az anyanyelvi és magyarságismereti táborban mélyíthettem el magyar nyelvi ismereteimet, tájékozódhattam a magyar művelődés kérdéseiben. Egy évre rá az atya megszervezte, hogy eljussak Debrecenbe is. A nemzetközileg is elismert Nyári Egyetem tanfolyamai számomra, mint a határon túli magyarsághoz tartozó fiatalember számára rendkívül fontosak voltak.

A főiskola befejezése után 1985-ben az Alsóőri Kétnyelvű Elemi Iskolába kerültem mint tanító. Kollegák lettünk dr. Galambossal. Ő volt a hitoktató, én pedig az egyik osztály tanítója. 10 évig dolgoztunk együtt.
Közelről láthattam, hogy mit és mennyit tesz a burgenlandi magyarok érdekében. Mindig a jövőre gondolt, tervezett. Próbálta a gyerekeket és a felnőtteket is terveibe bevonni. Számára mindenekelőtt a magyar öntudat volt a legfontosabb. Ha úgy érezte, hogy ez valakiben hiányzik, akkor nagyon szomorú tudott lenni.

Együttműködésünk utolsó évei úgy alakultak, hogy én lettem az alsóőri iskola igazgatója. Azt gondolhatnánk, hogy az évtizedek óta megszokott hierarchia megbomlása furcsa helyzetet idézett elő. A mi esetünkben ez semmi gondot nem jelentett, egyetlen konfliktusra sem emlékszem emiatt.
Azonban más téren - főleg a burgenlandi magyarok jövőjét illetően - akadtak nézeteltéréseink, de ezeket nyíltan és színvonalas vitában meg lehetett vele beszélni. Az efféle toleranciát nagyon becsültem benne.

Nem sok embert lehet felsorolni itt Burgenlandban, akiknek köszönhető lenne - úgy mint neki -, hogy az Őrvidéken

fennmaradhatott a magyar nyelv, a magyar kultúra és a magyar öntudat.

Azt kívánom, hogy emléke, lelki öröksége és gazdag szellemisége maradjon mindig velünk.

MINDIG A MAXIMUMOT ADNI!

Kelemen László 1973-ban született, akkor, amikor dr. Galambos az alsóőri könyvtárat megalapította. A csepe-redő ifjú már a nyolcvanas évek elején kapcsolatba került a bibliotékával: édesanyjának segédkezett a könyvek újra kötésében, renoválásában. Főiskolás korában pedig, amikor a hétvégeken vagy a nyári szünidőben hazalátogatott, rendszeresen felkereste az idősödő atyát és gyakran elkísérhette őt távolabbi útjaira is. Az atya kapcsolatain keresztül rengeteg emberrel ismerkedhetett meg. A kilencvenes évek végére könyvtársegéd, majd az alsóőri Magyar Média- és Információs Központ vezetője lett.

Amikor már tudtuk, hogy az atyának el kell mennie Alsóőrből, felmerült a kérdés, hogy mit csináljunk a még kallódó könyvekkel, hiszen a plébánia, az atya dolgozószobája, fent a kutató szobák, lent a garázs tele volt tengernyi könyvvel. Emlékszem az első találkozóra az Öreg Iskolában, amelyen az atya és Horváth Günther az elnökünk, Csihák György, Szabó Ernő bácsi, a kultúregyesülettől Pöschl János, valamint én vettünk részt. Ezen a beszélgetésen ötvöztük egymással azt az elképzelést, hogy itt, az Öreg Iskola tetőterében kiépítsünk egy könyvtárat és azt a tényt, hogy 1999 végén elnyertünk egy interreges projektet. Így aztán megoldódott a könyvek sorsa: a most nálunk található könyvek fele a plébániáról került át, a néprajzi rész pedig lekerült az önkormányzat épületébe. A helyszűke miatt a folyóirat-gyűjteményt pedig egyszerűen hazavittem. Otthon őrzöm őket.

Az utolsó években az atya igen-igen érdeklődött a számítógép iránt. Szinte minden nap feljött az intézetbe. Írógépelni

csos és *dr. Josef Plank*, a Burgenlandi Magyar Kultúregyesület elnöke. Ünnepi beszédet mondott *Racz András* iskola igazgató. *Gúthy László* református lelkész közös imára hívta a jelenlevőket.

Az Imre Samu születésének 90. évfordulójára rendezett koszorúzás után a kultúregyesület székházában dr. Molnár Zoltán, a szombathelyi Berzsenyi Dániel Főiskola Magyar Nyelvészeti Tanszékének vezetője, főiskolai tanár előadásában méltatta a nyelvész munkásságát és kihangsúlyozta szülőföldjéhez való ragaszkodását.

KOSZORÚZÁS ÉS MEGEMLÉKEZÉS

2007. október 31-én, Imre Samu születésnapján Felsőőr szülöttjére, a neves nyelvjárás-kutatóra emlékezett a Burgenlandi Magyar Kultúregyesület.

Az ünnepségre az egyesület meghívta Imre Samu Magyarországon élő családtagjait és felsőőri rokonait. A Graf Erdödy utcai kétnyelvű emléktábla megkoszorúzásán jelen volt többek között *Gerhard Pongracz*, a város polgármestere, *Werner Gilschwert* főjegyző, *Ludwig Frauer* városi tanár-

ugyan tudott, de a számítógépet nem ismerte. Affinitása és energiája nagy volt, megtanulta a kezelését. Sőt kapott egy laptopot a rokonságától. Egyszer, amikor meglátogattam Pannonhalmán, íróasztalát már nem az a káosz uralta, amit Alsóőrött megszokhattunk. Régen ki se látott a könyvek, a papírok, az iratok, a folyóiratok mögül. Ott, Pannonhalmán már semmi más nem volt az asztalán, csak a laptop.

Az elemi iskolában ő oktatta nekem a hittant. Egy igen energikus ember volt. Mi, fiatalok akkoriban más dolgokkal is foglalkoztunk, nem mindig érdekelt minket az, amit ott elől valaki mond. Energiáját főleg hangerőben közvetítette felénk. Ennek ellenére részt vettem a karácsonyi játékokon, amiket ő tanított be nekünk, ministráltam mellette a templomban, citeráztam a csoportjában. Valójában, ha ő nem lett volna, akkor közülünk sokakból hiányozna valami. Hiányoznának azok az élmények, amik rajta keresztül bennünk maradtak. Jelenléte mindig meghatározó volt. Ha az alsóőriekkel beszélgetek, van egy olyan érzésem, hogy az atya még most is jelen van az emberek lelkében. Számos, az atya által használt szó, kifejezés cseng vissza az itteniek szájából, amit nélküle maguktól nem sajátítottak volna el. Olyanok, amit az atya ültetett beléjük.

Az emberek jó szívvel emlékeznek vissza rá. Nagyon sajnáltuk mindannyian, amikor vissza kellett vonulnia a rendbe és most is, amikor végső búcsút vettünk tőle.

Egyrészt kapcsolati tőkét adott nekem, rajta keresztül rengeteg emberrel ismerkedhettem meg. Másrészt a dolgokhoz való hozzáállást hagyta hátra örökségül: mindent, amit csinált, azt nagy-nagy szeretettel végezte. Szerette a tudományokat, szerette az embereket. Egyszer megkérdeztem tőle, hogy sikerességének mi a titka? Erre azt válaszolta, hogy ő azt nem tudja, de ő *mindenhol a maximumot adja*.

Ez lett az én életfilozófiám is. Amikor elfogy az energiám egy hosszabb munka folyamán, csak rágondolok és ismétlem magamban: mindig a maximumot adni!

ANNA NÉNI EMLÉKEI

- Tóth Mária írása -

Valahányszor Alsóőrre vitt utam, Galambos atyához mindig bekopogtathattam. Beszélgetéseink közben vastag keretes szemüvege le-lecsúszott az orrán. Ma csak bolyongok Alsóőr házai között. Hiába keresem őt. Nincs itt. Elment. Örökre.

Gyakran emlegette *Anna nénit*. Igen! Anna nénihez, a kántor özvegyéhez kell elmennem. Emlékezni arra, aki az itteni magyarok, az itteni magyar nyelv megmentésére érkezett Alsóőrre.

„Kezdetben nem volt kibékülve az alsóőriekkel.“ - meséli Farkas Anna. *„Valószínű azért, mert ő igazi magyar volt. Aztán, ha itt vasárnaponként prédikált, akkor mindig elmondta, hogy mi van Magyarországon és hogy itt minden egészen másképp van. Persze ez az itteni népeknek nem igen tetszett, mert az itteniek meg voltak azzal elégedve, hogy hogyan beszélünk magyarul. Itt mindig azt mondták a népek, hogy mi osztrákok vagyunk, nekünk németül kell beszélni. Mi nem magyarok vagyunk, mi osztrákok vagyunk. ... Okos ember volt. Talán ennek a kis falunak túl sok is. Sokszor olyan magasan prédikált, hogy nem is értettük meg.“*

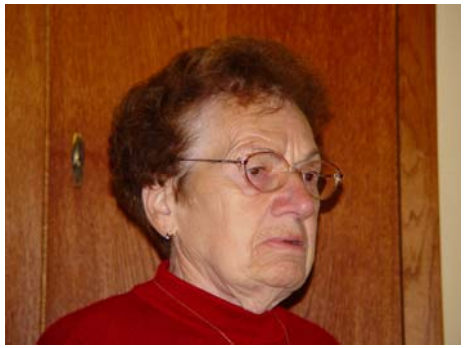

Anna néni kávéval kínál. Úgy, mint akkoriban Galambos atyát is.

„Mihozzánk majdnem minden nap eljött, mert ő neki nem volt ilyen hűtőszekrénye, fagyasztója. Azt mondta, hogy neki egyedül nem érdemes venni. Nekem meg úgyis kettő volt, mert mi nagy család voltunk, nyolcan voltunk. Akkor ő mindig berakta, amit le akart fagyasztani. Télen meg különösen sokat volt nálunk, mert télen spórolt a tüzeléssel. Nálam meg mindig olyan jó meleg volt. És amikor jött, mindig meghívtam kávéra. A húga is gyakran vele jött. Aztán oda leült, nézte a televíziót, vagy volt amikor énekelt, mert azt nagyon szerette. Ha hozmás kiadvány szerkesztői feladatait is vállalta. Szívesen tartott bölcsészhallgatóknak egyetemi előadásokat is. Ha hazamentünk hozzá, szinte mindig dolgozószobájának íróasztalánál találtuk. De a nyári pihenést is csak úgy tudta elképzelni, hogy vitt magával „munkát”: mikor beesteledett és kis agárdi nyaralója kertjének virágait már nem tudta ápolgatni, a kertész ismét tudóssá változott.

Édesanyánk halála (1980) után, illetve miután mi, lányai, családot alapítottunk és elköltöztünk tőle, második (néha az első?) otthona a MTA Nyelvtudományi Intézete lett. Nyugdíjasként is - bár sokszor súlyos légzési nehézségekkel küzdött - rendszeresen járt fel a budai várba, a Szentháromság térre, az intézet akkori épületébe. Itt érte - egy értekezleten, hozzászólás közben - a végzetes szívroham.

Édesapánk egész életében nagy szeretettel és hálával gondolt szülőföldjére. Hittel vallotta, hogy Felsőőrnek és vidékének (no és persze Csűry Bálint professzornak) nagy szerepe volt abban, hogy nem irodalmár, hanem nyelvész, nyelvjáráskutató vált belőle. Az 50-es években azt mondta, tíz évet adna az életéből, ha még egyszer visszatérhetne szülőfalujába. Szerencsére elhamarkodott fogadalom volt ez, hiszen a 70-es évektől kezdve egyre több alkalom adódott, hogy meglátogassa családjával együtt szeretett testvéreit, rokonait, akik mindig odaadó szeretettel vártak és vettek körül bennünket. Édesapánk a halála előtti hetekben is Felsőőrben vendégeskedett. Volt ideje végigsétálni a régi utcákon, felkeresni gyermekkora kedves helyeit, s szavait felidézve ma már sejtem, lélekben el is köszönt szépen mindentől. Juliska húga kérlelésére ugyan megígérte, hogy legközelebb hosszabb időre jön és több munkát is hoz magával, hogy ne tétlenkedjen, de ezt az ígéretét már nem tudta beváltani.

Nővére, Erzsébet nevében is megfogalmazta *Imre Klára.*

indulásunk óta történt, mindkettőnknek még az életünket is megmentette, hiszen amikor a front után végre én is Benedek Sándor igazgató bátyámmal hazajutottunk, a régi kortársaink közül alig találtam kettőthármat, azokat is súlyos sebesülésektől megcsonkítva.
Elnézésüket kérem, hogy az emlékezés során felújult érzések hatására olyan részleteket is feltártam, amelyek Önök előtt már ismertek voltak vagy olyanokat, amelyek csak bennem éltek és jelentkeztek újra megtisztelő megbízásuk teljesítése közben.

Önöknek és a burgenlandi magyarságnak szolgálatára isten gazdag áldását kérve szívélyes üdvözlettel vagyok.

Szabó Sándor
nyug. ref. esp.

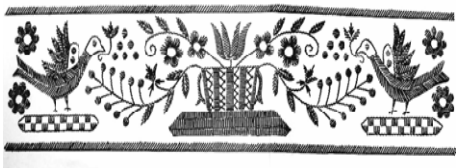

GONDOLATOK ÉDESAPÁNKRÓL, IMRE SAMURÓL

Imre Samu lányaiként nem vagyunk hivatottak tudományos munkáját, szakmai tevékenységét értékelni, hiszen mindkettőnk életpályája messze eltér az övétől (nővérem orvosi egyetemet végzett, én pedig matematika-fizika szakos tanár lettem). Az alábbi sorok inkább a gyermek emlékképei az Édesapa utolsó éveiről. Azt azonban bizton állíthatom, hogy Édesapánknak a nyelvtudomány iránti lelkesedése, alkotókedve élete utolsó percéig nem lankadt. Egyszer azt mondta „ ... a Nyelvatlasz egy olyan kincsesbánya, amely szinte felbecsülhetetlen értékű és mennyiségű lehetőséget ad a dialektológus és a nyelvtörténész számára egyaránt ..”. Ezekből a kincsekből - úgy hiszem - ő valóban sokat felszínre tudott hozni ezekben az években is. Ugyanakkor lelkesen munkálkodott a határokon túli magyarok nyelvi megmaradásáért, segítette a Magyarok Világszövetsége keretében az Anyanyelvi Konferencia munkáját, a „Nyelvünk és Kultúránk” című folyóirat mellett számos

zánk jött, akkor mindig jókedvűen jött. Ilyenkor mindig mesélt is.“

Az atya kifogyhatatlan volt történetekben. Dallamos, mély hangján a pannonhalmi gimnáziumi, a budapesti egyetemi éveiről mesélt. Sokszor emlegette a tanári pályáján szerzett tapasztalatait. Megtudhattuk tőle, hogy Mindszenthy József kiszabadulásakor rövid időre a hercegprímás munkatársa lett. Traiskirchenben a magyar menekülttábor lelkésze volt, Kastlban pedig a magyar gimnázium igazgatója. Gordonka-hangján beszélt a burgenlandi énekkarról, színjátszótársaságról, néptánccsoportról, Magyar Intézetről, a könyvtárról és még sorolhatnánk mi mindenről.

Harminchárom dél-burgenlandi év után hazament Pannonhalmára. Az elválásra Anna néni így emlékezik:
„A húga, a Gizi sokat eljött hozzám, mert nem ösmert itt mást, csak engem. Mondta, hogy na, most a plébános úrnak mégis nehéz, hogy el kell menni. De talán a plébános úr nem is úgy gondolta, hogy ő mindjárt elmegy, hanem úgy gondolta, hogy a Horváth plébános elvégez mindent, ő pedig -mert elég nagy lakás a paplakás - egy szobában megférne. De valahogyan talán Horváth plébánosnak ez nem tetszett annyira. Aztán egyszer a plébános elutazott vakációra a háztartásnével, mire visszajött, addigra ő elment.“

Csendben visszavonult a Szent-Márton monostor hegyére, ahol beteg rendtársait látogatta és ápolta.
„De azért egyszer-kétszer még visszajött esküvőre, vagy temetésre is jött, mert a népek azt akarták, hogy ő temessen. Most, hogy végképp elment, itt maradt helyette a könyvtár, amit ő épített ki, mert Galambos atya úgy akarta, hogy sehogyan se vesszen el itt a magyar.“

Elbúcsúzom Anna nénitől, aki borúlátóan még utánam szól:
„Ha az a generáció, mint én meghalunk, akkor már nem beszélnek itt magyarul. Idővel itt Alsóőrben elveszik a magyar.“
Nem hiszek neki. Itt egy olyan ember életművét őrzik a lakosok, aki konokul véste be a fejekbe: mégiscsak jó magyarnak lenni. Ezt nem lehet csak úgy elfelejteni.

IMRE SAMU
(1917-1990)

A FELSŐŐRI SZÜLETÉSŰ NYELVÉSZ ÉS NYELVJÁRÁSKUTATÓ SZÜLETÉSÉNEK 90. ÉVFORDULÓJÁRA EMLÉKEZÜNK

Imre Samu Felsőőrött született 1917. október 31-én. Szüleit hamar elvesztette. A szegénysorsú, de tehetséges gyermekre az akkori református lelkész, Bajcsy Gyula figyelt fel. Az ő tanácsára és közbenjárásával iratkozott be a pápai református gimnáziumba, ahol jelesen érettségizett 1937-ben. A debreceni egyetemen magyar-latin szakos tanári diplomát szerzett. 1942-ben, ötödévesként gyakornok volt a kolozsvári egyetemen, majd a kolozsvári Erdélyi Tudományos Intézetben dolgozott Szabó T. Attila mellett. A II. világháborúban katona volt, 1945-ben szovjet hadifogságba esett. Hazatérése után tanárként különböző munkahelyeken és beosztásokban dolgozott. 1951-ben a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetébe került tudományos kutatóként. 1970-től 1987-ig, nyugdíjba vonulásáig az intézet igazgatóhelyettese majd ügyvezető igazgatója volt.

Tevékenységének középpontjában a magyar nyelvjárások kutatása állt. Első tudományos közleményei szülőfaluja, az ausztriai Felsőőr nyelvjárását tárgyalták. A nyelvjáráskutatás mellett foglalkozott a magyar nyelvtörténet kérdéseivel is, aminek eredményét kandidátusi

évvel kezdték hazaengedni a magyar hadifoglyokat, mi már Fülén éltünk. Oda is kezdtek szállingózni főleg közkatonák. Valahányszor valamelyik családhoz megérkezett már elveszettnek hitt fiúk, édesapjuk, mi is részt vettünk a feleségemmel az örömükben és siettünk együtt örülni, ünnepelni a hazatértekkel. Egy alkalommal egyik hozzánk közel álló család egyetlen fiát Magyar Lászlóéknál ünnepeltük, aki elmondta, hogy a szevasztopoli hadifogolytáborban volt. A beszélgetés során felsóhajtottam, nem tudom, hogy az unokabátyámmal, Imre Samuval mi történhetett. A név hallatára Magyar Laci felkapta a fejét és megkérdezte, mi volt a rangja. Mondtam, karpaszományos zászlós volt. De hiszen a mi századunknak egy ilyen nevű és rangú parancsnoka volt ott a fogolytáborban, hátha ő az. Rögtön oda is adta a tábori számukat, fel is hívtuk és egyszer csak jelentkezett Samu, ő volt az. Amikor egy év múlva hazajött, egyenesen hozzánk jött. Nemsokára kinevezték tanárnak egy pest megyei községbe. Ottlétekor egy pedagógus konferencián ismerkedett meg későbbi feleségével. Nemsokára a budapesti nyelvészeti központba került. Az esküvőjükön velük együtt örülhettünk mi is. Erzsike korai elvesztése nagyon megrendített bennünket, hiszen egyházi hivatalomból kifolyólag rendszeresen jártam a zsinati irodába és ilyenkor mindig náluk kötöttem ki, örültünk együtt két lányuk növekedésének. Ha valamivel a feleségét, a felejthetetlen Erzsikét bemutathatom: ő földre szállt angyal volt mindenki számára. Nekünk is, ott voltunk a temetésén és azóta se tudtuk elfelejteni. Növekvő leányaival, Samuval és anyósával rendszeresen tartottuk, a két leánnyal és családjukkal tartjuk most is a kapcsolatot. Klári itt volt a lányom, majd egy hónap múlva a feleségem temetésén is. Samu - egyébként „szép” - halála a Magyar Tudományos Akadémia ülésén mélyen megrázott bennünket. Természetesen együtt temettük a családjával és a Felsőőrből érkezett küldöttséggel. Életének, pályájának és alkotásainak méltó befejezése és megkoronázása volt az akadémiai tagsága.

Még annyit szeretnék hozzáfűzni, hogy ami velünk Pápára

másnap nem kellett iskolába mennünk. Samuval - meg velem is - hamarosan megtörtént az is, hogy tanáraink gyengébb és jobb módú fiatalabb diákokat korrepetálásra ránk bízták. Sokszor 4-5 is volt. Ezért előírt havi 6 pengőn kívül, eredményes munkánk elismeréseként még többet is kaptunk, és ha városi diák volt, a tanítás után persze jóízű uzsonnát is.

Arról is szólnom kell, hogy fenyegetett a nácizmus Ausztriába nyomulásának a veszedelme. Mindketten tudtuk, hogy ez milyen veszélyeket jelent majd nekünk. Említett rokonaink, de nyári vakációnkon az itthoniak is féltek ettől és azzal a gondolattal kezdtünk Samuval együtt foglalkozni, miként tudnánk megszerezni a magyar állampolgárságot, pontosabban visszaszerezni, hiszen mindketten még magyar állampolgárnak születtünk. Samu előbb lett 18 éves, ő jobban siettette a dolgot, mert egyszer csak közölte velem, hogy nagybátyja, Imre Sándor kisrákosi preoráns tanító elintézte, hogy a község felvette őt tagjai sorába. Tudni illik, a visszahonosításhoz ez volt az előírt első lépés. Utána már minden simán ment, ő fél évre rá már megkapta az állampolgárságát, sőt a 18. évét betöltve a magyar hadseregbe is besorozták. Én ezt csak később és meglehetősen viharosan tudtam elintézni.

Samu az Eötvösre kérte felvételét és tekintettel kitűnő középiskolai eredményeire, ösztöndíjasként fel is vették oda. Ő a nyelvészeti szakot választotta, ahol a legismertebb nyelvész professzorokhoz került. Először a budapesti egyetemen tanult, majd Erdély visszacsatolása után a kolozsvári egyetemen szintén kiváló professzor mellett már mint tanársegéd képezte ki magát a nyelvészetben és ismerhette meg az erdélyi magyarok, székelyek igen gazdag nyelvi világát. Ekkor kezdte el a felsőőri nyelvjárás feldolgozását. A második világháború után onnan hívták be katonának. A gépkocsizókhoz osztották be. Az orosz frontra került. Közben állandó levelezésben álltunk mindaddig, amíg a háború derekán - legnagyobb rémületünkre - elmaradtak a tábori lapjai. Ismerve háborús veszteségeinket a legrosszabbra gondoltunk és sirattuk őt. Amikor az oroszok a háború befejezése után jó két

értekezésében *A Szabács viadala* című munkában hozta nyilvánosságra (1958). A monográfiában gondos nyelvészeti elemzéssel bebizonyította a nyelvemlék hitelességét. *A magyar huszita helyesírás néhány kérdése* 1964-ben jelent meg. *A mai magyar nyelvjárások rendszere* című könyve 1968-ban elnyerte az Akadémiai Kiadó nívódíját. E mű alapján választották be Imre Samut a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagjai közé. 1971-ben jelent meg *A felsőőri nyelvjárás* című munkája, 1973-ban a *Felsőőri tájszótár* és *A felsőőri földművelés* című könyve. Legfontosabb munkái közé tartoznak a Deme Lászlóval közösen szerkesztett *A Magyar Nyelvjárások Atlasza I-IV* (1968-78) és a *The Hungarian Language* (1972) című könyv, mely legnagyobb részben Imre Samu munkája. 1986-ban jelent meg a nyelvtudomány számára útmutató jelentőséggel bíró mű, a *Nyelvjárási szókészletünk néhány szerkezeti kérdése*. A felsorolt publikációkon kívül még számos értekezése olvasható tudományos folyóiratokban.

Tudományos tevékenysége mellett szerkesztő bizottsági tagja volt az *Acta Linguistica*, a *Magyar Nyelv* és a külföldi magyarság számára fontos *Nyelvünk és Kultúránk* című folyóiratoknak.

Felelős szerepet vállalt a Magyarok Világszövetségében mint elnökségi tag, részt vett a IV. Anyanyelvi Konferencia munkájában (1981). Tagja volt még a Magyar Nyelvtudományi Társaság választmányának és a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság végrehajtó bizottságának is. Címzetes egyetemi tanárként nagy felelősséggel végezte a jövő nyelvészeinek képzését.

Rendkívüli munkájáért számos magas állami és tudományos kitüntetésben részesült.

1990. november 7-én munkaközben, a MTA Nyelvtudományi Intézetében érte a váratlan halál.

Racz András

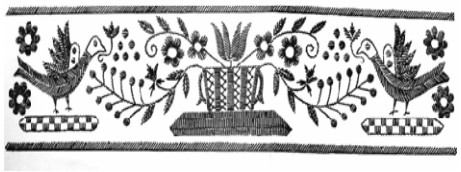

Imre Samu munkásságának középpontjában a magyar nyelvjárások kutatása, azoknak megőrzése állt. A tudós azonban, függetlenül attól, hogy korán elkerült szülőföldjéről, foglalkozott az Őrvidék történelmi jelentőségével és annak alakulásával. Figyelemmel kísérte a történelmi és politikai változások befolyását, a magyarság számának, nyelvhez viszonyulásának alakulását és az iskolák, kulturális intézmények, kultúra megőrző csoportok munkáját.

Összeállításunkban szó lesz a nyelvészről, a nyelvjáráskutatóról, a határon túli magyarság sorsát mindig figyelemmel kísérő emberről és a családtagról. Felidézzük Imre Samu az Őrvidék jellegzetes tájnyelvéről vallott és publikált gondolatait. Idézzük a *Felsőőri nyelvjárás* (Akadémiai kiadó, Budapest 1971) című publikációban az Őrvidék fejlődéséről megfogalmazott véleményét és röviden ismertetjük a *Felsőőri tájszótár* célkitűzéseit.

„…Ha felsőőri ismerőseimmel, rokonaimmal szó esik a felsőőri tájszólásról, akkor nagyon sokszor hallom azt, hogy itt milyen csúnyán beszélnek magyarul, milyen furcsán mondanak ki bizonyos szavakat. – Ezzel szemben Magyarországon milyen szépen beszélnek.

Én ezzel a felfogással nem tudok egészen egyetérteni. Igaz, Magyarországon általában másképpen beszélik a magyar nyelvet, mint itt. Különösen más a rádió, televízió nyelve, az a nyelv, amelyet általában az iskolában tanítanak. De az a tény, hogy a Felsőőrben beszélt nyelv némileg más, nem jelenti okvetlenül azt, hogy ez az itteni tájszólás csúnya, helytelen, rossz - szégyellni kell.

Magyarországon sem beszélik mindenütt egyformán a magyar nyelvet.” […]

„… De Ausztria német nyelvű lakossága sem ugyanazt a német nyelvet beszéli. A burgenlandi osztrák ember sem azzal a kiejtéssel beszél németül, mint a bécsi rádió bemondója, sőt - még a bécsiek maguk sem. Nem is beszélve a svájci vagy a berlini, hamburgi német közötti különbségről. Ugyanazt mondhatnám minden nyelvről: mindenhol vannak nyelvjárások, tájszólások.

De térjünk vissza a magyarra! … Szerintem a felsőőri nyelvjárás nagyon érdekes, teljesen

ágyat. A szobafőnökünk az akkor 6. osztályos Csuka Lajos volt. Rá később is mindig szeretettel gondoltunk, hiszen két „hazátlannak” igen sokat jelentett, hogyan fogadnak, ő, meg a felügyelő tanárunk Papp Zoltán, no meg a társaink. Minden pontosan úgy történt, ahogy a lelkészünk, meg Horváth tanár úr, meg Benedek Sándor elmondták és ígérték. Samu rögtön már az első osztályt kitűnően végezte, és ezt tartotta végig. Az egyetlen volt, aki végig mindig csak jelest kapott. (Nekem sajnos a rajz nem ment olyan jól, ebből jóm lett, de 5. osztálytól szerencsére elmaradt.) Az akkori pápai diákélet minden részletében kiválón nevelt bennünket, nemcsak szorgalmas, kötelességtudó emberekké, jó reformátusokká és lelkes hazafiakká, hanem magyar nyelvünkön és irodalmunkon át kultúránk elsajátítására is. A március 15-i ünnepünk Pápán az iskolánk ünnepe is volt. Már reggeli után az egész diáksereg ott gyülekezett az iskola udvarán, majd nemzeti zászlóval és hazafias, főként Kossuth-nótákat énekelve vonultunk végig a városon. Először a Petőfi-házhoz, ahol Petőfi Sándor pápai diák korában lakott. Ott külön ünnepi beszéd, éneklés hangzott el, no meg szavalatok. Majd innen vonultunk a város másik részében levő Jókai-házhoz, oda ahol Jókai lakott és ahol Petőfivel jó barátok lettek, a 48-as események főhőseivé. A menet végén érkeztünk a gimnázium előtti téren álló 48-as hősi emlékhez és az ott álló Petőfi és Jókai szobrokhoz, ahol rövid éneklés és beszéd után a szavalóversenyen első lett diák, zsinóros magyar ruhában és karddal az oldalán, nagy tömeg előtt mindig elszavalta a Nemzeti dalt. De nekünk, még ennél is bizony többet jelentett az ünnepi ebéd a konviktuson, mely a megszokottól eltérően leves után krumplipürés, paradicsomos marhasülttel, majd kirántott hússal folytatódott. Melléje minden negyedikes még fél liter jó balatoni bort is kapott (ezt az ott tanuló Balaton környéki diákok szülei szokták küldeni), sőt mindenkinek járt még egy narancs is. A nap pedig a Jókai Színházban a diákok, teológusok és a felkért városi „úrhölgyek” által játszott, hazafias tartalmú színházi előadással zárult. És persze,

- a legkisebb összeg is elérte a 35-40 pengőt - azért a szabó már egy öltöny ruhát készített minden hozzávalójával együtt. A szegény, de jó tanulók akár teljes tandíjmentességet, tankönyv- és tanszersegélyt, kedvezményes - félárú - lakást kaptak a kollégiumban. Persze azért a kezdést, útiköltséget, ágyneműt, szükséges ruházatot stb. a szülőknek kell előteremteni. A vége az lett, hogy a szüleim vállalták. Amikor aztán idáig jutottak, eszükbe jutott, különösen édesanyám hozakodott rögtön elő vele, hogy Samut, ezt az árvát se hagyjuk a nagyapja kezén, mert ott mi lesz belőle. Őt nem lehetne szintén Pápára vinni? Hogyne lehetne, állt máris a kérés mellé a lelkészünk, de hát ehhez kell ám a gyámjának a hozzájárulása is. No, azt majd én elintézem, mondta rögtön édesanyám és már aznap délután velem együtt felkereste Samu nagyapját és gyámját, Imre Sándor bácsit. Ő rögtön rá is állt - mondván - „Samunak az apja után van annyija, hogy abból ezek a költségek kikerüljenek, sőt én magam fogom levinni veletek együtt Pápára". Persze erre Siskó nagyapánk rettentően felháborodott, főleg, hogy pont édesanyám keze van a dologban. Ez a felháborodás anyám iránt, meg Samu nagyapja és nevelőapja iránt odáig ment, hogy később, az Anschluss után mindkét családot, Samuét is meg az édesanyámat is kitagadta az örökségből és mindent harmadik lányukra, Zsófi nénénkre hagyott, mert az legalább parasztemberhez ment férjhez. Az illető, Miklós János sógorunk a maga félparaszti birtokán inkább napszámosokkal, majd később felnövekvő gyerekeivel dolgoztatott, ő maga inkább marhákkal kereskedett. Eljött hát az ideje, amikor Samu bácsi és édesapám kíséretében 1929. szeptember elején elindulhattunk Pápára. Útközben Rohoncon (Rechnitz) csatlakozott hozzánk az ottani evangélikus kántor unokája, Dóczy László is. Így lettünk mi burgenlandiak hárman a pápai Alma Mater legjobb diákjai (Laci is jeles rendű volt). A kollégiumban az emeleti 9-es számú szobában helyeztek el bennünket. Kilenc elsős diák, valamennyien vidékiek, kaptunk abban a jó nagy szobában helyet, mi ketten Samuval két egymás melletti

sajátos szín a magyar nyelvjárások gazdag változatosságában." [...]

„...nem értek egészen egyet azokkal, akik azt mondják, hogy a felsőőri magyarok csúnyán beszélnek magyarul, mert sok szót nem úgy mondanak, nem úgy ejtenek, mint Magyarországon. Továbbra is: ez a felsőőri nyelvjárásnak kétségtelenül ad valami érdekes ízt, sajátos színt, de ez nem azt jelenti, hogy ez a beszédmód ezért rossz vagy csúnya lenne.

A felsőőri magyarok nyelvében sok átvett német szó van. Ez - bizonyos fokig - érthető. ...nagyon sok olyan szót belekevernek az itteni fiatalabbak a magyar beszédbe, ami bizony már a megértést is nehezíti. Ha a felsőőri magyarok magyar beszédéből valamire azt lehet mondani, hogy nem helyes, nem jó, - akkor ez az.

Arra kellene törekedni, hogy ha valaki németül akar beszélni, akkor beszéljen németül, ha magyarul akar beszélni, akkor lehetőleg minél kevesebb idegen szót keverjen a nyelvébe."

(Elhangzott 1972-ben Felsőőrött, megjelent az Őrség 39. számában)

„Felsőőr (mai néven Oberwart) a régi Vas megye északnyugati részében fekszik, a Pinka folyó völgyében, Szombathelytől kb. harminc kilométerre. A mai magyar nyelvterület legnyugatibb községe. Az első világháborút követő békeszerződések következtében csatolták Ausztriához, s ma a délburgenlandi terület egyik központja. Felsőőr ősi, Árpád-kori település. Ahogy neve is mutatja, a környező néhány, zömében ma is magyar anyanyelvű községgel (Alsóőr: Unterwart, Őrisziget: Siget in der Wart) és más, az idők folyamán elnémetesedett településekkel (pl. Alsólövő: Unterschützen, Felsőlövő: Oberschützen, Németlövő: Deutschschützen, Lödös: Litzelsdorf, Őrállás: Oberdorf stb.) együtt egyik pontja volt annak a határvédelmi célokat szolgáló településsávnak, melyet az Árpádok, feltehetően a kalandozások befejezése után, a nyugati határ mentén kialakítottak. A nyugati gyepűrendszernek az a szakasza, amelynek védelmét az említett községekkel együtt Felsőőr is szolgálta, a mai Borostyánkő (Bernstein) és Németújvár (Güssing) közötti, mintegy harminc kilométeres rész volt, s

Felsőőr mint határőrtelepítés elsősorban a Pinka és az Ösztörmen (Strem) patakoknak egymástól kb. 3-4 kilométerre levő, egymással nagyjából párhuzamosan húzódó völgyének őrizetét láthatta el." [...]
„Felsőőr bizonyos szempontból már ebben az időben is központi jellegű település lehetett, ugyanis az északnyugati, valamint nyugati irányban a Pinka völgyében, illetőleg az Ösztörmen völgyén keresztül Ausztriába vezető utak találkozásában feküdt. S ezt a központi jellegét a község azóta is megtartotta.
Az Árpádok korában a nyugati végeken dúló belső és külső háborúk következtében a nyugati határőrvidék magyar lakossága fokozatosan pusztult. Az eredeti gyepűrendszer határvédelmi jelentősége is egyre csökkent, így a kialakult központi hatalomnak mind kevesebb katonai érdeke fűződött ahhoz, hogy a pusztuló határőrvidéket magyar népelemmel pótolja."[...]
„Az eredeti magyar lakosság különösen nagy mértékű pusztulásával járt a török megjelenése, és Kőszeg ostromát (1532) tekinthetjük e folyamat záróövének." [...] „A magyar népelem utánpótlást nem kapott, a németet viszont állandó utánpótlással látta el a török által nem háborgatott nyugati terület, sőt a török elől számottevő horvát csoportok is felhúzódtak az északibb területekre." [...] „Így Felsőőr és környéke, ahol a magyar anyanyelvű lakosság egy kisebb tömbben megmaradt, valószínűleg a XVI. század első felében nyelvszigetté vált. „ [...]
„Az első világháborúig azonban Felsőőr és környéke „belső" nyelvszigetként élt. Beletartozott a magyarság politikai, gazdasági és kulturális egységébe, közvetlen és állandó kapcsolatot tartott fenn a tőle keletre eső magyar tömbbel, így az említett három magyar községben megmaradt a magyar népelem abszolút túlsúlya, politikai, gazdasági és kulturális vezető szerepe; s a környező németség nyelvükre sem volt számottevő hatással, csupán szókincsükben volt a német jövevényszavak mennyisége némileg magasabb, mint a magyar nyelvterület egyéb részein.
Felsőőrnek és környékének Ausztriához való csatolása a

csak édesanyámtól, majd a tapasztalataimból tudom. Samu alig volt még 10 éves, 1926 nyarán az aratás előtt Siskó nagyapánk azzal állított be Samu nagyapjához, a gyámjához, hogy „elegen vagytok, nehéz nektek még erről a szegény árváról is gondoskodnotok, nekünk nincs fiunk, a Zsófi lányunk is férjhez ment, egyedül maradtunk. Majd mi magunkhoz vesszük a kis Samut és felneveljük, ahogy jó gazdához illik." El is vitte, és még édesanyámnak is - akit már szinte kitagadott, mert munkásemberhez ment férjhez - eldicsekedett a „jótettével" hozzátoldván, „mert egy presbitertől ezt el is lehet várni". Igen ám, alig kezdődött el az aratás, amikor édesanyám sírva jött haza. A „családi összefogásból" az lett, hogy a nagyapánk Samut is befogta az aratásba, sőt mezítláb kellett neki a tarlón járnia, és amikor édesanyám emiatt szemrehányást tett, még őt zavarták el. Akkorra már a lelkészünk, Bajcsy Gyula pápai tanár, vejével Horváth Endre tanár úrral elkezdték édesanyámat arra bíztatni, hogy engem, mint szintén kiváló tanulót írassanak be a pápai református gimnáziumba. Ott már azelőtt is többen tanultak, köztük Imre Sándor akkor már kisrákosi preoráns tanító, Samu közeli rokona; Szabó Lajos, nekem távoli rokonom, tanító és kántor Szentgyörgyvölgyön és Benedek Sándor, aki akkor végezte el a teológiát (később a teológia gyakorlati professzora és igazgatója lett). Amikor édesanyám meg édesapám aggódni kezdtek, honnan veszik elő majd az ott tanulás költségeit, elmondták, hogy hiszen a pápai iskola a „szegények iskolája" és aki legalább jeles eredményt (legfeljebb két jó) ér el, az ingyen kap a konviktuson ellátást, amiért csak azzal kell „szolgálni", hogy „terítőként" felhordják és letakarítják az asztalokat, aztán sátoros (nagy) ünnepeken már 3. osztálytól a teológusokkal elmehetnek „legációba". Ezek egyházi gyülekezetek voltak, ahol a teológusok prédikáltak, a „kislegátusok" pedig ottani iskolások vezetésével sorra járhatták a református családokat és köszöntő verseket mondhattak. A teológusok természetesen nagyobb összegű „segélyt" kaptak, de amit egy-egy kislegációban össze lehetett gyűjtenünk

sunk magyar nyelvünk és nyelvtanunk megismerésére és használására. Segítsége nagyban segített bennünket, hogy a pápai református gimnáziumnak, a 8. osztály elvégzésekor a teljes tanári kar döntése szerint a legjobb diákjai lehettünk. Az érettségin is mi ketten lettünk kitűnőek.

De addig Samunak - teljes árvaként - nem volt valami könnyű eljutnia. Hogy ezt megértsük, ki kell térnem az akkori felsőőri magyar társadalom tagozódására. Szülőföldünk elcsatolásáig, sőt még utána is jó néhány évig a felsőőri magyarság - a pedagógusokat és lelkészeket kivéve - a parasztság volt, melynek tagjai alkották nemcsak a református egyház presbitériumát, hanem az akkor még nagyközség elöljáróságát is, melynek feje, a bíró majd polgármester mind magyar ember volt, közelebbről Siskó Sándor közeli rokonunk. A paraszti társadalom, egyben a magyarságé pedig az ismert rétegződésként a gazdag, azaz nagyparasztokból, utána a középparasztságból és a nagy szaporodás miatt az évek során elszegényedett paraszt családokból állt, akik néhány holdon, kerten gazdálkodva kénytelenek voltak napszámos majd ipari munkát vállalni. Nagyszüleink az első csoportba, Samu szülei pedig már a másodikba tartoztak. Samunak korán elhalt édesapja után a régi gazdaságból csak 1/3 maradt, mivel apjáék hárman voltak. Nálunk akkor az volt a szokás, hogy a családtagok (gyermekek) csak a család fejének, jelenleg Samu nagyszüleinek a halálakor juthattak az örökségükhöz. A nagyanyja akkor már nem élt. Siskó nagyapánk meglehetősen takarékos, inkább zsugori ember volt, aki a gazdálkodásának akkor még elég terhes munkáját szerette családja tagjaival, három leányával, majd később a vejeivel - persze ingyen - a napi élelemért végeztetni. Ezt később még inkább gyakorolta, mert a háború okozta „veszteségeit” is így próbálta behozni. Amint említettem, először Juliska néném, Samu édesanyja ment férjhez. Ezzel nagyapánknak nem volt nagyon nagy baja, de egészen azért nem felelt meg, mert Samu édesapja nem volt gazdag, nem a nagygazdákból került ki a „vő”. Édesapámmal már nagyobb volt a bajuk. Amiket leírok ugyan-

nyelvsziget belső élete szempontjából alapvetően új feltételeket teremtett. A két világháború közötti időben azonban az ebből szinte szükségszerűen következő változás még nem volt különösebben számottevő. A község gazdasági struktúrája nem nagyon változott, Felsőőr továbbra is lényegében paraszti jellegű község maradt, s a magyar népelem vezető szerepe a község belső életében - Felsőőr járási székhely volta ellenére - alapjaiban folytatódott. A másik két községben sem történt e tekintetben semmiféle lényegesebb változás. Az osztrák állam a legszélesebb keretek között biztosította a nemzetiségeket megillető kulturális jogokat. A nyolc osztályos elemi iskolai oktatás magyar nyelven folyt, s a német nyelv mint tantárgy szerepelt. Nem adódott semmi különösebb probléma a magyar nyelvű oktatás személyi feltételeit illetően sem, az uralomváltozás idején történetesen éppen fiatal tanítók még évtizedeken át ellátták oktató munkájukat. S természetesen magyar volt az istentisztelet nyelve is. A magyar írásbeliség termékeihez a község lakói minden nehézség nélkül és korlátlanul hozzájutottak, a fiatalság közül többen folytattak középiskolai tanulmányokat Magyarországon. Egy időben még magyar nyelvű, részben Burgenlandi érdekeltségű hetilap is megjelent „Hétfő” címmel, de rendszeresen jártak a községbe magyarországi napi, illetőleg hetilapok is, a legtöbb helyre a „Szabad Szó”. Igen élénk és közvetlen volt a kapcsolat Vas megye magyarországi részével, elsősorban Szombathellyel. S a középkorú és idősebb nemzedéket - neveltetéséből érthetően - érzelmileg is szoros kapcsolat fűzte a magyarsághoz, élt bennük a pozitív értelemben vett nemzetiségi tudat.

A második világháború után ez a helyzet alapvetően megváltozott. Felsőőr gyors ütemű fejlődésnek indult, városiasodott. Már a második világháború idején, illetőleg az ezt követő években a község lakossága meglehetősen felduzzadt. A beköltözők - elsősorban iparosok, kereskedők, értelmiségiek - természetesen szinte kizárólag német anyanyelvűek. Az utóbbi két évtized alatt a várossá fejlődött község belső életében a vezető szerepet ez a réteg vette

át, s a magyar népelem erősen háttérbe szorult, másodrendű tényezővé vált. Ezt jelentős mértékben elősegítette az is, hogy Felsőőrben az utóbbi két évtized alatt számottevően megváltozott a gazdasági struktúra. A második világháború előtt még általános paraszti életforma, amelyet a hagyományok szigorúbban kötnek és amely kereteit tekintve meglehetősen zárt jellegű, erősen bomlóban van." [...] „A felsőőri fiatalság zöme, sőt a középkorúak nagy része is, az iparban igyekszik elhelyezkedni. Felsőőr és közvetlen környéke azonban a kínálkozó munkaerő-mennyiséget nem tudja felvenni, így nagyon sokan kénytelenek távolabbi vidéken munkát vállalni úgy, hogy lakóhelyüket nem adják fel. Ez azonban azt jelenti, hogy életük nagyobb részét - általában heti öt napját - német nyelvi környezetben töltik, ami természetesen érezteti hatását szokásaikban, kulturális érdeklődésükben és bizonyos fokig magyar nyelvükben is. S mindez számos vonatkozásban visszahat az egész családra is.

Az osztrák kormányzat a második világháború után szintén biztosította ugyan a magyar nemzetiségűek számára is az anyanyelv használatának, az anyanyelven történő alapfokú iskoláztatásnak a jogát, ez utóbbi joggal való élés azonban most már gyakorlatilag sokkal nehezebben volt megvalósítható, mint például az első világháború utáni időkben. A közvetlen személyes kapcsolatok Magyarországgal mintegy másfél évtizeden át, tehát majdnem az 1950-es évek végéig, lényegében szüneteltek. A magyar kulturális élet termékei (szépirodalom, napisajtó, film) nem jutottak el a Felsőőr vidéki magyarsághoz, legfeljebb a rádió jelentett valami egészen laza kapcsolatot. A kölcsönös politikai bizalmatlanság és elzárkózottság következtében, amit még fokozott az osztrák napisajtó nagy részének a magyarországi politikai és társadalmi változásokat többnyire egyoldalúan és erősen elfogultan kommentáló állásfoglalása, a burgenlandi magyar anyanyelvű népsziget lakosságának jó része, különösen a fiatalabb nemzedék, érzelmileg is eltávolodott a magyarságtól, nemzetiségi tudatuk elhalványult.

Mindezeknek szinte természet-

AZ UNOKATESTVÉR EMLÉKEZIK

Készséggel teszek eleget hozzám érkezett kérésüknek, hogy mint Imre Samu legközelebbi volt rokona, első unokatestvére, majd életének és sorsának kísérőtársa az emlékeimet vele kapcsolatban elmondjam.

Édesanyáink testvérek voltak: Siskó Erzsébet, édesanyám és Siskó Julianna, Samu édesanyja. Samu édesanyja, szeretett Juliska néni Imre Samu felsőőri gazdálkodóhoz ment férjhez. Nem sokára rá kitört az első világháború és a többiekkel együtt az édesapja is be kellett, hogy vonuljon. Fiának a megszületéséről csak a háború vége felé a fronton értesült. Hogy ott Samu bácsinak mit kellett szenvednie, arról nem tudok, de amikor végre hazakerült, már olyan betegsége volt, hogy nem sokkal utána meghalt. Özvegye újra férjhez ment, és pedig férjének öccséhez, Imre Sándorhoz. Ebből a házasságból még öt gyermek született. Juliska néném, Samu édesanyja nem sokkal utána meghalt és Samu teljesen árva maradt. Nagyapja, id. Imre Samu és mostohaapja ill. nagybátyja együtt laktak és hordozták a teljes árva sorsát a régi családi házban, amelyen emléktáblája látható. Én, alulírott 2 évvel később, 1919. október 16-án születtem. Édesanyáink mint igazi jó testvérek tartották egymással a kapcsolatot a háborús években, Juliska néni haláláig egymást segítve és vigasztalva. Ennek a kapcsolatnak mi gyerekek is részesei voltunk. Samu 2 évvel előbb kezdett a magyar református elemi iskolában tanulni. Már ott is mindig osztályelső volt, bár súlyos lelki terhet kellett hordoznia. Ebben azonban sok szeretettel és hozzáértéssel állt mellette először Farszkyné, Idus néni, tanítónőnk, majd később Schrantz Sándor és Vörösmarty Károly tanítók, az utóbbi református kántor. Schrantz Sándorról meg kell említenem, hogy osztrák származású és evangélikus volt, aki tanulmányait a felsőlövői (Oberschützen) magyar evangélikus tanítóképzőben végezte kiemelkedő sikerrel. Ékes magyar nyelvtudásával minket is ő segített 1928 nyarán abban, hogy mint Pápára készülők a felsőőri nyelvjárásból eljus-

met, vitatkoztunk, ha a nézeteink nem mindenben egyeztek.

Később, amikor már az intézet igazgatóhelyettese lett, rengeteg teher nehezedett a vállárára. Mindenki hozzá fordult, ha valami problémája volt. Panaszkodott is gyakran, hogy miért neki kell mindent csinálni, még a legapróbb ügyekben is miért neki kell intézkedni. De hát az intézeti munkatársak megszokták, hogy mindenben Imre Samuhoz forduljanak. Nemcsak belső, intézeti ügyekkel volt elfoglalva, hanem akadémiai bizottságokban is jelentős szerepet töltött be. Kiadványokat szerkesztett, szakmai folyóiratok szerkesztőbizottságainak volt a tagja, és ezeket a megbízatásokat komolyan is vette. Ha valamit elvállalt, akkor ott dolgozott is, igyekezett a legmesszebbmenőkig megfelelni az elvárásoknak minden területen.

Egy idő után aggódva figyeltük az életmódját, lehetséges-e, hogy valaki ilyen feszített munkatempót diktál önmagának, nem megy-e mindez az egészsége rovására. Igaz, néhaném, ha már nagyon fáradt volt, elvonult néhány napra az agárdi nyaralójába, hogy ott magányában, vagy családi körben pihenje ki a fáradalmait. Az volt azonban a sejtésünk, hogy szakmai problémáit, közéleti gondjait még ide is magával vitte, nehezen tudott megszabadulni tőlük.

Imre Samu vezető egyénisége a legújabb kori magyar dialektológiának. Kutatói pályafutását alapvetően meghatározta a szülőföld szeretete. Munkássága jelentős mértékben kötődik Felsőőrhöz, hiszen gyerekkori élményeiből, abból a tudásanyagból, amelyet a szülői ház körében sajátított el, még érett kutatóként is rengeteget merített. Számos tanulmányában, könyvében foglalkozik a felsőőri nyelvjárással, gyarapítva ismereteinket egy szigetté zsugorodott kultúra archaikus emlékeivel. Kár, hogy korai halála még további értékes munkáktól fosztott meg bennünket.

Balogh Lajos

A visszaemlékezések sorát két személyes hangvételű írással zárjuk. Felkérésünkre Imre Samu szülőfalujához, családjához és anyanyelvéhez való viszonyáról beszél *Szabó Sándor*, a nyelvész unokatestvére és *Imre Klára*, a tudós lánya.

szerű következménye volt, hogy az 1950-es évek végén Felsőőrben megszűnt az alapfokú magyar nyelvű iskolai oktatás, illetőleg a magyar nyelv az elemi iskola V-VIII. osztályában szabadon választható tantárgygyá vált. Az osztrák iskoláztatási rendszerből következően azonban a nyolc elemi iskolát ma Felsőőrben igen kevesen végzik el, s a IV. esetleg V. osztály után más iskolatípusban folytatják tanulmányaikat. Így nagyon sokan az anyanyelvi oktatás céljaira biztosított minimális lehetőséggel sem élhetnek, azaz a felsőőri magyar anyanyelvű gyerekek zömének ma tulajdonképpen nincs lehetősége arra, hogy az alapfokú iskolai oktatás keretében anyanyelvén írni-olvasni megtanuljon.

A fent megrajzolt kép teljességéhez azonban hozzátartozik az is, és a felsorolt tényeknek bizonyos mértékig a magyarázatául is szolgál, hogy Felsőőrben a magyar nyelvű oktatás megszüntetése - tudomásom szerint - a szülők többségének a kérésére történt, aminek nagyon is reális oka pedig az volt, hogy a magyar nyelvű alapfokú oktatás esetén a német nyelven történő továbbtanulás szinte megoldhatatlan feladat elé állította a gyerekeket." [...]

„Nehezítik azonban a magyar nyelv tanítását egyéb, kétségtelenül igen nehezen kiküszöbölhető objektív tényezők is. Így például a magyar nyelv tanítására vállalkozó pedagógusok szakmai felkészítése igen nagy mértékben a magyar anyanyelv ismeretére épülő önképzésen, továbbképzésen alapszik. S nehezen megoldható kérdés - legalábbis egyelőre - a tanulóknak magyar nyelvű tankönyvekkel és hasonlóképpen a tanítóknak megfelelő szakkönyvekkel, segédkönyvekkel való ellátása is."

A fentebb elmondottak következtében a magyar nyelv használata Felsőőrben ma már meglehetősen háttérbe szorult. Az alapfokú magyar nyelvi oktatás megszűntével rohamosan csökken a magyar nyelvű írás-olvasás igénye, sőt igen alacsony szinten marad az erre való képesség is. A fiatalabb nemzedék egymás közötti érintkezésében mind nagyobb szerepet kap a német nyelv, s a magyar egyre inkább „familiáris" nyelvvé, az idősebbekkel való

érintkezés nyelvévé szorul vissza. S nem ritka eset, hogy családon belül a nagyszülők - de különösen a nagyanyák - egészen gyengén beszélnek németül, a szülők egymás között magyarul beszélnek ugyan, de a németet is jól bírják, az unokák viszont magyarul már csak családi körben beszélnek, esetleg ott sem rendszeresen.

S mindennapos jelenség ma Felsőőrben, különösen a középkorú és fiatalabb nemzedék körében - ennek többször voltam tanúja magam is -, hogy a társalgás nyelve minden különösebb ok nélkül, szinte önkéntelenül, egyik percről a másikra átválthat magyarról németre és fordítva. Természetszerűen következik mindebből az is, hogy ugyanezekben a körökben a két nyelv - különösen a szókincs tekintetében - igen nagy mértékben keveredik, és - érthető okokból - elsősorban a magyar beszédbe keverednek igen nagy számban német elemek, amelyeket azonban magyar toldalékelemekkel építenek be a mondatba - nagyon rugalmasan. S ez a nyelvi gyakorlat Felsőőrben ma társadalmi érvényű. Vagyis Felsőőrben ma lényegében nyelvcsere van folyamatban. Ez nyilvánvalóan lassúbb ugyan, mint maga a nemzedékváltás, de mégis eléggé határozottan kapcsolódik az egyes nemzedékekhez. A „vegyes anyanyelvű" házasságokban azonban ez a kettős nyelvűség ma már általában egy generáción belül megszűnik." [...]

„Az elmúlt években azonban bizonyos pezsgés indult meg a kulturális élet területén a burgenlandi magyarság körében is. Megalakult a „Burgenlandi Magyarok Kultúregyesülete". Az egyesületnek „Őrség" címmel egy magyar nyelvű sokszorosított kiadványa is van. Felsőőrben, elsősorban a református egyház keretei között folyó kulturális tevékenység eredményeképpen, egyre eredményesebben működik a magyar énekkar, tánccsoport, sőt ismét hallat magáról a háború előtt már nagy hagyományokkal rendelkező színjátszás is. Egyre erősödő kapcsolat alakult ki a Magyarok Világszövetségével, magyar könyvtár létesült stb. Mindennek távolabbi következményeit azonban egyelőre nem ismerhetjük."

Imre Samu reménye beigazolódott. Ma egyre több óvodában

hogy ott a gépek közelében végezzük el a még esedékes utolsó simításokat. De hát így készülhetett el a magyar dialektológia legjelentősebb forráskiadványa, a hat kötetes *Magyar nyelvjárások atlasza*.

A 60-as évek végén, az atlasz szerkesztésével párhuzamosan nagy erővel dolgozott *A mai magyar nyelvjárások rendszere* című akadémiai doktori értekezésén. Ez a nagyszabású szintézis az atlasz adataira épült. Elsőként mutatott példát arra, hogy egy ilyen hatalmas forráskiadvány nem maradhat kihasználatlanul, bűn lenne, ha nem dolgoznánk föl a benne rejlő lehetőségeket. Vasszorgalommal és akaraterővel jegyzetelt, több millió adatot másolt ki kézírással, majd az apró kis cédulákat rendezgetve készítette el a magyar nyelvjárások legfontosabb hangtani, alaktani és szótani jelenségeinek összesítését. Ma, a számítógépek korszakában már el sem tudjuk képzelni, hogy volt valaki közöttünk, nem is olyan régen, aki egymagában, gép nélkül is el tudta végezni azt, ami egy számítógépnek is komoly feladatot jelentene. Munkája megbízható tudományos mű, mert szakemberek által gyűjtött adatokra épül, és egy tapasztalt kutató biztos szakismerete tükröződik a jelenségek értelmezésében. Ezért van az, hogy napjainkban is sokszor vesszük le könyvespolcunkról Imre Samu művét. A legújabb tudományos munkák, amelyek a magyar nyelvjárások felosztásával foglalkoznak, nem hagyhatják figyelmen kívül az általa elért eredményeket.

Talán nem tűnik dicsekvésnek, ha elmondom, hogy kezdettől fogva bizalommal volt hozzám, elsősorban természetesen szakmai kérdésekben. Sokat beszélgettünk készülő munkáiról, többek között a már említett doktori disszertációról is. Megmutatta a céduláit, és ezek nyomán gyakran esett szó elméleti kérdésekről, amelyek foglalkoztatták, amelyek megoldásához segítséget várt tőlem is, pedig az én szakmai múltam jóval szerényebb volt, mint az övé. Nagyon sokat publikált, de minden fontosabb cikkét odaadta nekem még kéziratban, hogy olvassam el. Elsőként, megjelenés előtt várt tőlem szakmai véleményt az adott témával kapcsolatban. Többnyire el is fogadta az észrevételei-

lalkozás, a Magyar nyelvjárások atlaszának elkészítése. Az anyaggyűjtés befejeződött, hátra volt még a helyszíni ellenőrzés és a szerkesztés munkája. A korábbi munkatársak nagyrészt szétszóródtak különböző egyetemi munkahelyekre, a folytatás két intézeti kutató, Deme László és Imre Samu fő feladatává vált. Ehhez a lecsökkent kis csapathoz csatlakoztam én is, ifjú szakemberként, belecsöppenve rögtön a szakmai problémák sűrűjébe. Itt kerültem szoros munkaköri kapcsolatba Imre Samuval, aki akkor már tekintélyes szakmai múlttal rendelkezett, és mint az intézet tudományos titkára jelentős befolyást gyakorolt az egész intézmény működésére.

Legalább egy évig tartott, amíg megfeszített munkával mind az 1200 munkatérképet átnéztük, és kijelöltük azokat az adatokat, amelyek helyszíni ellenőrzésre szorultak. Hogy valóban határidőre elkészüljünk a feladattal, a tempót Imre Samu diktálta, gondosan beosztotta, hogy naponta hány térképlap átnézését kell befejeznünk. Ezután következett a munka nehezebb része. Elkezdtük a szorosabb értelemben vett terepmunkát a mintegy 380 magyarországi településen, az atlasz kutatópontjain. Két brigád alakult, Imre Samu Végh Józseffel, Deme László pedig velem járta a falvakat a Taxi Vállalat öreg Warszawa gépkocsijával. Mivel a falusi emberek jobbára csak télen értek rá szóba állni velünk, a hideg idők beálltával indultunk útnak két-két hetes időtartamú terepmunkára. Rengeteg élmény fűződik ezekhez a kiszállásokhoz. Hazaérve Imre Samuval is sokat beszélgettünk az út közben szerzett tapasztalatokról, nemcsak szakmai kérdésekről, hanem az 1960-as évek elején forrongó falusi világ hangulatáról, az ott élő emberek gondjairól, problémáiról.

Még további négy-öt kemény esztendő következett, íróasztal mellett a nyelvjárási adatok feldolgozása, az atlasz végleges formába öntése, a szerkesztés munkálata. Itt is bámulatra méltó volt Imre Samu munkabírása, bármennyire is fárasztó volt a sokszor egyhangú, mechanikus ténykedés, nem veszítette el életkedvét, nem törte meg a feszített munkatempó. Még akkor sem, amikor már a nyomdába jártunk,

és iskolában tanulják a gyerekek a magyart és a felnőtt lakosság körében is megnőtt az érdeklődés a magyar nyelv és kultúra valamint a hagyományőrzés iránt. A tánccsoportok, az énekkar, a színjátszó körök továbbra is sikerrel működnek. Szívesen látogatják az emberek a Burgenlandi Magyar Kultúregyesület programjait és forgatják az *Őrség, az Őrvidéki Hírek* és a *Napocska* című kiadványokat. A Burgenlandban működő, a magyarsággal foglalkozó valamennyi csoportot ugyanaz motiválja, mint ami Imre Samut a tájszótár elkészítésére ösztönözte: a magyar nyelv és kultúra megőrzése.

FELSŐŐRI TÁJSZÓTÁR
(Akadémiai Kiadó,
Budapest 1973)
Imre Samu bevezető szavai és
a szótár rövid ismertetése

„A Vas megyei Felsőőr (ma: Oberwart, Ausztria) a szülőfalum. Érdekes, színes nyelvjárását anyanyelvemként szívtam magamba, beszéltem, sőt felsőőri családi környezetemben beszélem néha még ma is – ma már egy kissé talán archaikus, mintegy három-négy évtizeddel

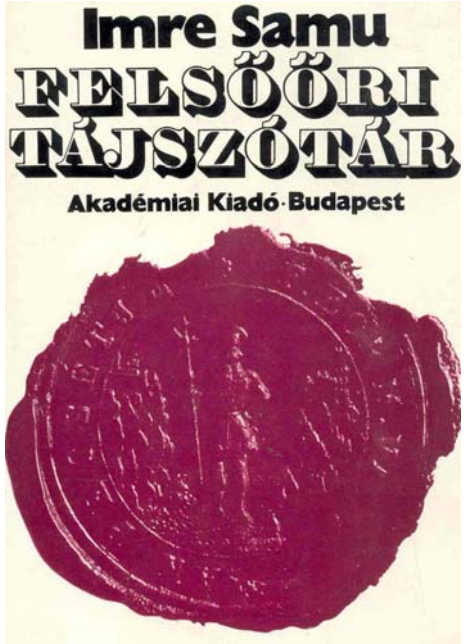

ezelőtti változatban.”
„A nyelvjárás szókincsét jó három és fél évtizeddel ezelőtt kezdtem gyűjteni néhai professzorom, Csűry Bálint tanácsára és buzdítására. 1937 és 1940 között viszonylag tekintélyes szöveg- és szóanyag gyűlt össze. „ […]
„1940 után azonban helyszíni gyűjtőmunkám két teljes évtizeden át szünetelt, és csak 1960-ban juthattam el újból Felsőőrbe. Azóta három alkalommal is jártam ott.” […] „1960 óta hosszabb-rövidebb időre többször meglátogattak Budapesten engem is felsőőri rokonaim,

ismerőseim. Ezeket a lehetőségeket mindig tervszerűen felhasználtam régebben megkezdett szókincsgyűjtésem folytatására. E régebbi és újabb gyűjtések eredményeként összegyűlt egy akkora, az adott körülmények között tekintélyesnek mondható szóanyag, amely már szótárszerű feldolgozásra is alkalmasnak látszott. Olyan jellegű szótár összeállítására azonban, amely – legalábbis elvben – felöleli a nyelvjárás teljes szókincsét [...] nem gondolhattam. [...]"

A lehetőségekkel reálisan számolva tehát, csupán egy sokkal szerényebb cél megvalósítására vállalkozhattam: egy viszonylag gazdag felsőőri tájszótár megszerkesztésére."

A bevezető szavak után Imre Samu röviden ismerteti a nyelvjárás hangtani sajátosságait, felhívja például a figyelmet a kétféle e (nyílt és zárt) létezésére. A továbbiakban elmondja, hogy mely szócsoportokat választott ki közlésre a saját és Lőrincze Lajos gyűjtéséből származó szóanyagból. Az adatok Felsőőr református vallású, földműves lakosságától származnak, akik a község északnyugati, „*füszög*"-nek (felszeg) nevezett felében laktak.

A sort a valódi tájszavak nyitják. Olyan szavakról van szó, amelyek az irodalmi nyelvben ismeretlenek, pl. *gumipuska* (csúzli) vagy *siënklis* (kancsal). A második csoportba a jelentésbeli tájszavak kerültek, azaz olyan szavak, amelyeknek nyelvjárásbeli jelentése eltér az irodalmi nyelv jelentésétől. Néhány példa: *borsou* (bab), *bogár* (légy) vagy *kuobász* (hurka). Az alaki tájszavak, a harmadik csoport, léteznek mind a nyelvjárásban mind az irodalmi nyelvben, jelentésük sem igen különbözik, de eltérnek a kiejtés szempontjából: *szíp*-szép, *ebid*-ebéd, *lúló*, *kű/küjj*-kő, *piëkk*-pék, *dúgozik*-dolgozik, *bordzsu*-borjú.

A következő 10-15 szó nem osztható egyik csoportba sem, mégis bekerültek a szótárba, mert a nyelvjárás jellegzetességeit tükrözik: *mëdzse*-vármegye de *mödzse*-mezsgye.

Az ötödik csoport olyan szavakat tartalmaz, amelyek hangtani eltéréseket mutatnak, de nem általános érvényűek.

Az utolsó csoportba tulajdon-

az Imre Samu tájszótárában közölt tájszavakról megállapítaná, melyek élnek ma is közülük, s melyek merültek a feledés homályába.

Akik személyesen ismerték Imre Samut, megerősíthetik: *„Aki közel került hozzá, hamarosan meggyőződhetett kiváló, vonzó emberi kvalitásairól: szigora, szókimondása, fegyelmezettsége sajátos harmóniában volt derűs, csöndes humorával, udvariasságával, emberi kedvességével és segítőkészségével"*

Hogy Imre Samu szerette szülőföldjét, az kiderült föntebb idézett szavaiból. Felsőőr neves fia azonban nemcsak szavakban, hanem munkásságában is hű maradt a kibocsátó fészekhez. Mi, magyar nyelvészek örömmel és hálával gondolunk arra, hogy Imre Samu annyi mindent leírt, följegyzett, megmagyarázott s közzétett a felsőőri magyar nyelvjárásból. Neve tehát a tudomány művelőjeként is a legszorosabban kötődik Felsőőrhöz. Ezért bátran kijelenthetjük: az ember és a nyelvtudós Imre Samu egyaránt megérdemli, hogy a felsőőri magyarok is megőrizzék emlékét.

Kiss Jenő

Balogh Lajos, az MTA Nyelvtudományi Intézetének tudományos kutatója nem csak a tudós Imre Samu munkáját méltatja, hanem a közösen végzett kutatómunkáról, a Nyelvtudományi Intézetben együtt töltött évekről és az emberről nyert benyomásairól beszél:

EMLÉKEZÉS IMRE SAMURA

1960 őszén fiatal gyakornokként kerültem az MTA Nyelvtudományi Intézetébe. Mivel egyetemi szakdolgozatom nyelvjárási témájú volt, célszerűnek tűnt, hogy ennek megfelelő munkakörbe osztottak be a Nyelvtörténeti és Dialektológiai Osztályon. Ekkorra már befejezéshez közeledett egy több évtizedet átölelő nagyszabású tudományos vál-

volt, hogy Felsőőrben, ebben a különösen érdekes, sajátos nyelvi archaizmusokat és sajátos neologizmusokat felmutató városban születtem. S Csűry Bálint ennek a nyelvjárásnak a feldolgozására szemelt ki engem […] nyugodtan elmondhatom: nem bántam meg, hogy annak idején gyáva voltam ahhoz, hogy a professzori akaratnak ne tegyek eleget"

Bizony nem bánta meg, mert a felsőőri nyelvjárást később is „első szerelme"-ként emlegette, amelyhez nem lett hűtlen soha. Tudományos pályája felsőőri tanulmányokkal, kötetekkel indult. 1941-ben megjelent, *A felsőőri földművelés* című munkájában azt írja: *„Egyik legérdekesebb, s még ma is legkevésbé ismert nyelvjárásunk a mai Németországhoz tartozó Felsőőr magyar népének nyelve. Felsőőr ősi Árpád-kori település. Nyelve is számos ősi sajátságot őrzött meg. Ez az ősi nyelv ma napról-napra jobban pusztul"*. Felsőőr a történelmi Magyarország *„legnyugatibb magyar települése Vas megye északnyugati csücskében, közvetlenül a stájer havasok tövében. Határának nagy része dombvidék. Éghajlata már meglehetősen hűvös, ennek megfelelően fő terménye a rozs és a burgonya. A lakosság túlnyomó része törpebirtokos. A művelhető kis területen eladásra nem tudnak termelni, ezért a termelésben teljes önellátásra törekesznek"*. 1971-ben jelent meg *A felsőőri nyelvjárás* című monográfiája. Ebben olvassuk: *„Felsőőr a szülőfalum, nyelvjárása az anyanyelvem […] a nyelvjárást viszonylag jól ismerem, s félő, hogy ha a nyelvjárás leírását jobb lehetőségekre várva elodázom, s esetleg elmulasztom, ezt más valakinek elvégezni már nem lesz módjában a részletességnek ezen a fokán sem"* . Igaza volt. Ha ő nem tett volna oly sokat a felsőőri nyelvjárás leírása érdekében, ma vajmi keveset tudnánk arról, milyen volt a felsőőri magyar nyelv több mint hatvan évvel ezelőtt. Megemlítendő fontos munkája a *Felsőőri tájszótár* (1973), amelyet szülővárosának ajánlott, s amely a magyar tájszótárak új típusát, a helyi tájszótárak sorát indította el. Jó volna, ha akadna a felsőőri magyarok anyanyelvi szókészlete iránt érdeklődő felsőőri magyar, aki

nevek kerültek: családnevek, helynevek, és egyéb földrajzi objektumok nevei. A családnevek közül olyanok, amelyek bizonyos hangtani sajátságokat pregnánsan tükröznek: *Bedenëk* -Benedek, *Pongorác*-Pongrácz, *Adrán*-Adorján, *Bukics*-Vukics, *Prunnër*-Brunner. A helyneveket (a belső településsel kapcsolatos nevek, községrészek nevei, utcanevek) azért vette fel a szótárba, mert amikor az utcák hivatalos elnevezése megtörtént, lényegében figyelmen kívül hagyták a helyi hagyományokat és egy-két fordítástól eltekintve csupa német elnevezést kaptak. A földrajzi objektumok közül bekerültek pl. a hidak, mivel a Pinka folyó szabályozásával, új mederbe való terelésével mint létesítmények megszűntek és így idővel a nevük is eltűnik.

A szótárban körülbelül 3700 kidolgozott címszó található. Az értelmezés nélkül közölt származékok, összetételek száma 600 fölött van. A szótár továbbá több mint 400 utalócímszót tartalmaz.

Végül egy történet nyelvjárásban lejegyezve, amely a *Felsőőri nyelvjárás* című publikációban jelent meg:

A régi világ

Elüöbb ez embër hosszi nyáron át üörzött. Nadzs embërëk is csek üörisztek. Nadzs leginëk, tizënnyuoc-husz esztendüös leginëk, mëk csek it karikásztak fë s lë. Nëm dúgozott e níp felëfërtáját së, ez embër mind e legelüöm vuot. Termesztëtteg bikkënt, árpát mëg borsout. Jeszt összekevertik, jeszt ëttik.
Birtoka nëm vout akkor ëdzs embërnek felë së, mind mua. Jez ez egis Sürüö mëg uaz e rísz, múta fë lët mírvie, csek uazúta lët hasznávië.
Akkor uattu fítek, ha nëm lëhet üörzennyi, nëm lëhet marhát tartannyi. Pejg akkor ojjam marhág voutak, tavaszje majnëm fëdűtek.
Mëg marhája is alig vout ëdzs embërnek kettüö-három, lekfëjjebb nídzs. Kiët tehem mëk kiëd bordzsu, de uazok is ojjan rosszag vuotak, alig állottak e lábokon.

(Elmondta: *Imre Sámuel, 78 éves ref. földműves, 1939.)*

Dr. Kiss Jenő, az ELTE professzora így emlékszik a nyelvészre, tanárra és munkatársra:

KILENCVEN ÉVVEL EZELŐTT SZÜLETETT IMRE SAMU

A 90 évvel ezelőtt született Imre Samu az 1976-ban vele készült interjúban ezt mondta magáról: „1917. október 31-én születtem Felsőőrben, mai nevén Oberwartban. Itt jártam elemi iskolába, majd a pápai református gimnáziumban érettségiztem 1937-ben, s a debreceni egyetemen szereztem tanári oklevelet magyar-latin szakból, 1942-ben. De már mint ötödéves egyetemi hallgató a kolozsvári egyetem Magyar Tanszékére kerültem díjas gyakornoknak 1941-ben, ahol még tanári oklevelem megszerzése előtt le is doktoráltam. S még ebben az évben, 1941 végén intézeti tanárrá neveztek ki az Erdélyi Tudományos Intézetbe. 1942 őszén sorkatonai szolgálatra vonultam be. Negyvennégy májusában a keleti frontra vezényeltek, s 1945 januárjában szovjet hadifogságba estem. A fogságból 1948 augusztusában érkeztem haza, s

tanárként különböző beosztásokban, különböző munkahelyeken dolgoztam, míg 1951 szeptemberében a Nyelvtudományi Intézetbe kerültem. Azóta is itt van a munkahelyem” . Hozzáteszem: más munkahelye nem is volt ezután, csak a Magyar Tudományos Akadémia említett intézete.

Immáron tíz esztendeje annak, hogy l997. október 31-én, 80. születésnapján lelepleztük emléktábláját szülővárosában, s megemlékeztünk róla egy emlékülésen. De ki volt Imre Samu, hogy így is emlékeztünk rá?

Mint nyelvész elérte a legmagasabb magyarországi szakmai, tudományos elismerést: a magyar tudósok közössége a Magyar Tudományos Akadémia előbb levelező, majd rendes tagjává választotta. Elsősorban nyelvjáráskutatással foglalkozott, tudományos tevékenységének központi, legeredményesebb, s hatásában is legfontosabb területe a dialektológia volt. Neve szorosan összefonódott a magyar nyelvjáráskutatás legnagyobb vállalkozásával, a magyar nyelvjárások atlaszával, amelynek munkálatai 1949-ben kezdődtek, s utolsó kötete 1977-ben látott napvilágot. Imre Samunak, a nyelvjáráskutatónak kettős tartóoszlopa is volt. Felsőőr és felsőőri anyanyelvjárása mellett az, hogy az említett nagyatlasznak munkatársa, s ebből következően a magyar nyelvjárások nagy részének közvetlen ismerője volt. Ezen atlasz anyaga alapján készítette el saját maga által is legfontosabbnak tartott nyelvtudományi munkáját *A mai magyar nyelvjárások rendszere* (1971) című nagyszabású szintézisét.

1988-ban, halála előtt két évvel egy szombathelyi tudományos ülésszakon pályájára emlékezve lírai hangvételű vallomásban ezt mondta: *„számomra »ember, nyelv, táj« összefüggésében a »táj« elsősorban szülőföldemet, a »nyelv« elsősorban szülőföldem nyelvjárását, az »ember« pedig az ezen a tájon élő, az ezt a nyelvjárást beszélő, ezt a közösséget jelenti. Konkrétabban ezt a vidéket, Vas megyét, vagy még konkrétabban a történelmi Vas megye legnyugatibb településeit: Felsőőrt és vidékét. Számomra ez az a táj, amely mindig Radnóti Miklós szép sorait idézi fel bennem: Nem tudhatom, hogy másnak e tájék mit jelent, / nekem szülőhazám (...) messzeringó gyermekkorom világa [...] Felsőőr számomra még több is, mint egyszerűen szülőföld: egész életpályám alakulásának egyik meghatározó oka és tényezője. Ugyanis: az, hogy eredeti elképzelésem ellenére nem irodalmár, hanem nyelvész, azon belül is nyelvjáráskutató lettem, távolról sem saját elhatározásomból, hanem jó emlékű debreceni professzorom, a modern magyar dialektológia megteremtője, Csűry Bálint [...] határozott és jól érzékelhető pressziójára történt. S ennek egyetlen oka az*